

VILNIAUS UNIVERSITETAS
LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Laima Vincė
SRUOGINIS

Atmintis ir postatmintis Šiaurės Amerikos lietuvių kilmės rašytojų literatūroje

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
Filologija (H 004)

VILNIUS 2022

Disertacija rengta 2016–2020 m. Vilniaus universitete.

Mokslinius tyrimus rėmė *Association for Advancement of Baltic Studies*.

Mokslinė vadovė – prof. dr. Regina Rudaitytė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Gynimo taryba:

Pirmininkė – doc. dr. Eglė Kačkutė-Hagan (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filologija – H 004).

Nariai:

prof. dr. Aušra Jurgutienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004);

dr. Eva Eglāja-Kristsonsone (Latvijos universitetas, Literatūros, folkloro ir meno institutas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004);

doc. dr. Irena Ragaišienė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filologija, H 004);

doc. dr. Tomas Vaiseta (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, istorija ir archeologija, H 005).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2022 m. Vasario mėn. 28 d. 13 :00 val. Vilniaus Universiteto filologijos fakulteto SPI auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 3, Vilnius, Lietuva), tel. +370 (85) 268 2707; el. paštas flf@flf.vu.lt

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekose ir VU interneto svetainėje adresu:

<https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

VILNIUS UNIVERSITY
INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE

Laima Vincė
SRUOGINIS

Memory and Postmemory in the Writing of North American Writers of Lithuanian Descent

DOCTORAL DISSERTATION SUMMARY

Humanities
Philology (H 004)

VILNIUS 2022

The dissertation was prepared between 2016 and 2020 at Vilnius University. The research was supported by the Association for the Advancement of Baltic Studies.

Academic supervisor – Prof. Dr. Regina Rudaitytė (Vilnius University, Humanities, Philology – H 004).

This doctoral dissertation will be defended in a public/closed meeting of the Dissertation Defense Panel:

Chairman –Doc. Dr. Eglė Kačkutė-Hagan (Vilnius University, Humanities, Philology, H 004).

Members:

Prof. dr. Aušra Jurgutienė (Institute of Lithuanian Literature and Folklore, Humanities, Philology, H 004);

Dr. Eva Eglāja-Kristsonsone (University of Latvia, Institute of Literature, Folklore, and Art, Humanities, Philology, H 004);

Doc. Dr. Irena Ragaišienė (Vytautas Magnus University, Humanities, Philology, H 004);

Doc. Dr. Tomas Vaiseta (Vilnius University, Humanities, History and Archeology, H 005).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defense Panel at 13:00 on February 28, 2022, in Room SPI of the Vilnius University Faculty of Philology.

University Street 3, Vilnius, Lithuania

Tel. +370 (85) 268 2707; e-mail:flf@flf.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at the libraries of Vilnius University, and the Institute of Lithuanian Literature and Folklore, as well as on the website of Vilnius University:

www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

SANTRAUKA

TURINYS

Disertacijos objektas.....	6
Tyrimo objektas.....	102
Ankstesni tyrimai.....	11
Mokslinio darbo tikslai.....	12
Mokslinio darbo uždaviniai.....	14
Tyrimų metodika.....	15
Mokslinio darbo naujumas.....	18
Disertacijos skyrių apžvalga.....	20
Svarbiausi rezultatai.....	24
Ginamieji teiginiai.....	25
PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS.....	27
TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTĄ.....	29

Disertacijos objektas

Nuo praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio pabaigos, Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpiu, JAV ir Kanados komercinės ir universitetinės leidyklos išleido beveik šimtą literatūros kūrinių, parašytų Šiaurės Amerikos lietuvių kilmės rašytojų anglų kalba. Tai grožinė literatūra (prozos, poezijos, eseistikos ir dramos kūriniai) ir dokumentinė literatūra (memuarai). Į lietuvių kalbą išversti ir Lietuvoje išleisti tik devyni Šiaurės Amerikos lietuvių kilmės rašytojų literatūros kūriniai, tad dauguma jų buvo išleisti tik anglų kalba ir Lietuvos skaitytojams dar mažai žinomi¹.

Šiuose kūriniuose dažniausiai minimi šie Lietuvos istorijos ir kultūrinio gyvenimo įvykiai: XIX a. carinė priespauda ir pastangos surusinti Lietuvos gyventojus, pirmoji ir antroji sovietų okupacijos (1940–1941 ir 1944–1991) bei su jomis susijusios represijos, tremtys ir ginkluotas pokario pasipriešinimas, nacių okupacija ir Holokaustas Lietuvoje (1941–1944), iš Lietuvos pasitraukusių asmenų padėtis ir emigracija bei Šiaurės Amerikos lietuvių išeivijos bendruomenių kultūrinis gyvenimas. Kitas temų ratas susijęs su XX a. antrosios pusės ir pabaigos įvykiais, tokiais kaip Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas 1990 m., lietuvių kilmės išeivių sugrįžimo kelionės į sovietinę ir posovietinę Lietuvą susipažinti su tėvų ir senelių tėvyne.

---

¹ Lietuvoje išleisti kūriniai: Bak, Samuel. 2020. *Nutapyta žodžiais (Painted In Words)*. Vilnius: LGGRTC. Cassedy, Ellen. 2013. *Mes esame čia (We Are Here)*. Vilnius: Media Incognito Press. Guilford-Mačiulytė, Irena. 2003. *Glėbys (The Embrace)*. Vilnius: Versus aureus. Šileika, Antanas. 2019. *Laikiniai jūsų (Provisionally Yours)*. Vilnius: Baltos lankos. Šileika, Antanas. 2018. *Basakojis bingo pranešėjas (The Barefoot Bingo Caller)*. Vilnius: Baltos lankos. Šileika, Antanas. 2014. *Pirkiniai išsimokėtinai (Buying on Time)*. Vilnius: Baltos lankos. Šukys, Julija. 2016. *Epistolofilija: Užrašytas Onos Šimaitės gyvenimas. (Epistolophilia: Writing the Life of Ona Šimaitė)*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vincė, Laima. 2018. *Tai ne mano dangus (This Is Not My Sky)*. Vilnius: Alma Littera. Vincė, Laima. 2019. *Mūsų nepalaužė (Journey into the Backwaters of the Heart)*. Vilnius: Alma Littera.

Nors šiuose esė, memuaruose, istoriniuose ir autobiografiniuose romanuose, novelėse ir dramose daugiausiai kalbama apie kolektyvinei, bendrai kultūrinei atminčiai priklausančius įvykius, juose atskleidžiama ir unikali šeimos bei asmeninė patirtis bei paslaptys.

Įsimintina, kad šiuose kūriniuose kalbama apie istorinius Lietuvos įvykius, kurie vyko seniai – maždaug prieš šimtą metų, o jų autorius nuo Lietuvos skiria vandenynas. Vis dėlto karo pabėgėlių, Kanados ar JAV imigrantų patirtis, nepaisant prabėgusio laiko, jiems yra lyg sava.

Šiame vis gausėjančiame už Lietuvos ribų leidžiamų literatūros kūrinių rinkinyje atsiskleidžia ir išeivijos lietuvių bei jų palikuonių patirtos kultūrinės bei istorinės traumos, todėl joms aptarti taikoma postatminties (*Postmemory*) teorija².

Nuo 2016 m. iki 2021 m. šios disertacijos autorė atliko interviu raštu, gyvai, arba naudodama kitas ryšio priemones su dvidešimčia Šiaurės Amerikos lietuvių kilmės rašytojų, taip pat išsiuntė jiems klausimyną. Interviu klausimai buvo apie šeimos kilmę ir kultūrinį paveldą, pasirinktą pilietybę, dalyvavimą Šiaurės Amerikos lietuvių bendruomenės organizacijose ir renginiuose, apie patirtą lietuvių, Šiaurės Amerikos bei pasaulio literatūros įtaką, kūrybos temas, leidybos patirtį ir kt. Ši apklausa suteikė disertaciniam tyrimui svarbų kontekstą, padėjo nustatyti vyraujančias šių autorių kūrybos temas, atskleidė Šiaurės Amerikos lietuvių diasporos kultūrinės atminties

---

² Marianne Hirsch ir Nancy K. Miller knygos *Rites of Return: Diaspora Poetics and the Politics of Memory* (*Sugrįžimo apeigos: diasporos poetika ir atminties politika*) įvadinėje esė aprašomas „kartos po“ santykis su ankstesnės kartos asmenine, kolektyvine ir kultūrine trauma, patirtis, kurią jie „prisimena“ tik iš pasakojimų, vaizdų ir elgesio tų, su kuriais kartu užaugo. Hirsch postatminties koncepciją pasiūlė 1990-ųjų pradžioje, kai suprato, kad menas, literatūra ir filmai apie Holokaustą, sukurti jį išgyvenusiujų vaikų kartos ir pasirodę 7-9 deš., t.y. jau praėjus keliems dešimtmečiams po Holokausto, giliai atliepė jos, Holokaustą išgyvenusiu žydų dukros, patirtį.

ypatumus. Disertacijos autorė gilinasi į dvidešimties lietuvių kilmės Šiaurės Amerikos rašytojų grožinę ir dokumentinę kūrybą, o išsamiam aptarimui pasirenko penkias dokumentinės literatūros – atsiminimų knygas³. Tad disertacijoje analizuojami šie JAV ir Kanadoje 2000–2017 m. išleisti kūriniai: Samuelio Bako *Nutapyti žodžiais – atsiminimai* (*Painted in Words – A Memoir*, 2001), Antano Šileikos *Basakojis bingo pranešėjas* (*The Barefoot Bingo Caller*, 2017), Daivos Markelis *Baltas laukas, juoda avis: Amerikos lietuvės gyvenimas* (*White Field, Black Sheep: A Lithuanian-American Life*, 2010), Rita Gabis *Svečias Šaulių pokylyje* (*A Guest at the Shooters' Banquet*, 2015), Julijos Šukys *Sibiro tremtis: kraujas, karas ir anūkės atsiskaitymas* (*Siberian Exile: Blood, War, and a Granddaughter's Reckoning*, 2017).

Šiose penkiose atsiminimų knygose (memuaruose) gyvenimo pasakojimas derinamas su literatūriniais ir dokumentiniais intarpais. Dviejose iš jų asmeninė patirtis ir išgyvenimai apmąstomi bendrosios kultūrinės lietuvių išeivijos atminties kontekste (*Basakojis bingo pranešėjas* ir *Baltas laukas, juoda avis*), o trijose (*Nutapyti žodžiais*, *Svečias Šaulių pokylyje* ir *Sibiro tremtis*) – asmeninės ir šeimos istorijos bei jas lydinčios kultūrinės bei istorinės traumos atskleidžiamos pasitelkus XX–XXI a. Lietuvos istorines patirtis. Šie penki disertacijoje nagrinėjami kūriniai atskleidžia tendencijas, kurios būdingos kur kas didesniai lietuviškos tematikos tekstų, parašytų Šiaurės Amerikoje, masyvui.

Atrinkti rašytojai atstovauja trims kartoms – nuo Samuelio Bako, gimusio 1933 m. Vilniuje, išgyvenusio Holokaustą ir laikiną gyvenimą karo pabėgėlių stovykloje Vokietijoje, iki Julijos Šukys, gimusios 1972 m. Toronte, Kanadoje, kurios tėvai, dar būdami vaikai, bėgo nuo antrosios sovietų okupacijos ir laikinai gyveno karo pabėgėlių stovykloje. Keturi iš penkių šių atsiminimų autorių yra

---

³ Atrankos kriterijai paaiškinti antrajame disertacijos skyriuje. Visų nagrinėtų rašytojų bibliografinis aprašas pateikiamas disertacijos priede.

1944-aisiais nuo sovietinės Lietuvos okupacijos bėgusių lietuvių vaikai ir anūkai (Antanas Šileika, Daiva Markelis, Rita Gabis, Julija Šukys). Samuelis Bakas iš sovietų okupuotos Lietuvos pabėgo 1945 m. būdamas dvylikos metų. Trys rašytojai yra etninės lietuvių kilmės, augę krikščioniškoje kultūrinėje aplinkoje, vienas – litvakas, vienas – žydų ir lietuvių kilmės. Šioje disertacijoje lietuvių kilmės žmonėmis vadinami visi, kurių tėvai ar protėviai yra iš Lietuvos, kurie turi lietuviškų šaknų, kas jie bebūtų – katalikai, protestantai, išpažįstantys judaizmą ar agnostikai, t.y. nepaisant išpažįstamos religijos.

Keturi iš penkių šių atsiminimų autorių pilnametystės sulaukė Šiaurės Amerikoje pokario ar Šaltojo karo laikais, kai kelionės į sovietų okupuotą Lietuvą buvo griežtai kontroliuojamos totalitarinio režimo, todėl jų supratimas apie Lietuvą ir lietuviškumą formavosi dalyvaujant išeivijos lietuvių bendruomenių socialinėje, kultūrinėje, šviečiamojoje veikloje ar skaitant lietuvių išeivijos rašytojų tekstus, t.y., jis nebuvo grindžiama tiesiogine patirtimi. 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę visi penki nagrinėjamų kūrinių autoriai vyko į Lietuvą, o vėliau savo atsiminimuose rašė apie įvairius emocinius ir kultūrinius šių kelionių aspektus.

Visose šioje disertacijoje aptariamose atsiminimų knygose dominuoja asmeninių, šeimos ir kultūrinių bei istorinių traumų liudijimai ar aptarimas. Todėl kūrinių analizei pasitelkiami Cathy Caruth⁴, Ross Chambers⁵, Shoshana Felman⁶, Dori Laub⁷, Gabriele

---

⁴ Caruth, Cathy, 1996: *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History (Nesuvirškinta patirtis: trauma, pasakojimas ir istorija)*. Baltimore: Johns Hopkins UP.

⁵ Chambers, Ross, 2007, 2006, 2005, 2004: *Ultimate Interventions: AIDS Writing, Testimonial, and the Rhetoric of Haunting (Galutinės intervencijos: ŽIV rašymas, atsiliepimai ir persekiojimo retorika)*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

⁶ Felman, Shoshana and Laub, Dori, 1992: *Testimony: Crisis of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History (Testamentas: Liudijimo krizė literatūroje, psichoanalizėje ir istorijoje)*. New York: Routledge.

⁷ *Ibid.*

Schwab⁸, Gabriele Rosenthal⁹ darbai ir idėjos, t.y. teorinės kultūrinės atminties, postatminties, traumų teorijos, istorinės traumos, kultūrinės traumos teorinės prieigos. Kultūrinė atmintis yra neatsiejama šių atsiminimų dalis, kita vertus, visų penkių autorių tekstus galima nagrinėti ir kaip postatminties naratyvus. Pasakodami savo gyvenimo istorijas jie atskleidžia ir Lietuvos istorinių traumų – karo, Holokausto, tremčių, pokario ir Lietuvos kultūrinių traumų (trėmimo į Sibirą, Antrojo pasaulinio karo, pokario, pabėgėlių patirties ir imigracijos) poveikį tiek tėvų ir senelių kartoms, tiek jiems patiems ir jų vaikams.

Nagrinėjamos knygos, kurias nuo 2001 m. iki 2017 m. išleido Kanados ir JAV universitetų bei komercinės leidyklos, pasižymi artima tematika arba bendrais požiūriais, kurie leidžia teigti, kad jos perteikia tam tikrą bendruomenę vienijančią kultūrinę ir istorinę patirtį.

Tyrimo objektas

Disertacijoje nagrinėjamos 5 atsiminimų knygos kaip atminties ir postatminties pasakojimai, atspindintys skirtingų kartų patirtas istorines bei kultūrinės traumas ir jų poveikį.

---

⁸ Schwab, Gabriele, 2010: *Haunting legacies: trauma in children of perpetrators* (Persekiojantys palikimai: smurtautojų vaikų traumos), *Haunting legacies: Violent Histories and Transgenerational Traumas*, (*Persekiojantys palikimai: smurto istorijos ir kartos traumos*). New York: Columbia University Press.

⁹ Rosenthal, Gabriele, 2000: Social transformation in the context of familial experience: biographical consequences of a denied past in the Soviet Union (Socialinė transformacija šeimyninės patirties kontekste: neigtos praeities Sovietų Sąjungoje biografinės pasekmės), R. Breckner, D. Kalekin-Fishman, & I. Miethe (Eds.) *Biographies and the division of Europe: experience, action, and change on the "Eastern Side"*. (*Biografijos ir Europos pasidalijimas: patirtis, veiksmas ir pokyčiai „Rytų pusėje“*). Opladen: Leskeu. Budrich, p. 115–137.

Ankstesni tyrimai

Apie Samuelio Bako atsiminimus *Nutapyta žodžiais* pasirodė keli atsiliepimai vokiečių kalba ir vienintelė meno istorikės Kimberly Socha recenzija anglų kalba. Savo esė *Outside the Reign of Logic, Outside the Reach of God: Hester Panim in the Surreal Art of Paul Celan and Samuel Bak (Už logikos valdymo ribų, už Dievo pasiekiamumo: Hester Panim siurrealistiniame Paulo Celano ir Samuelio Bako mene)* Socha šių atsiminimų vaizdus gretina su siurrealistinio meno vaizdiniais.¹⁰

Keletas literatūrologų yra paskelbę kritinių straipsnių apie A. Šileikos kūrybą. Pavyzdžiui, 1999 m. iševijos lietuvių žurnale *Lituanus* Kanados lietuvių literatūros kritikės Mildos Danytės paskelbtame esė *Ambivalence About Lithuania in Lithuanian-Canadian Fiction (Ambivalencija apie Lietuvą lietuvių ir kanadiečių grožinėje literatūroje)* atkreipiamas dėmesys į Šileikos romano herojų pastangas įsilieti į Kanados kultūrą¹¹. Šileikos kūrybą (romaną *Bronzinė moteris*) disertacijoje *Antanas Šileika ir Irene Guilford: Tautinio tapatumo raiška naujuose lietuvių autorių svetur parašytuose tekstuose* apžvelgia Diana Jovaišienė.

Daivos Markelis atsiminimus *White Sheep, Black Field (Balta avis, juodas laukas)* apžvelgė amerikietis kritikas Jamesas Morrisonas. Lietuvos rašytojų sąjungos internetiniame žurnale anglų kalba *Vilnius Review* pasirodė Violetos Kelertas recenzija apie Markelis atsiminimus *Deviant Sheep (Nukrypusi avelė)*. Ten pat

---

¹⁰ Žr.: Socha, Kimberly, 2002. *Outside the Reign of Logic, Outside the Reach of God: Hester Panim in the Surreal Art of Paul Celan and Samuel Bak (Už logikos valdymo ribų, už Dievo pasiekiamumo: Hester Panim Paulo Celano ir Samuelio Bako siurrealistiniame mene)*. *War, Literature, and the Arts: An International Journal of the Humanities (Karas, literatūra ir menai: tarptautinis humanitarinių mokslų žurnalas)*.

¹¹ Ten pat rašoma ir apie mažiau žinomos lietuvių ir Kanados rašytojos Magdalenos Raškevičiūtės-Eggleston, iš pirmosios ekonominių imigrantų bangos, kūrybą.

publikuotas Markelis interviu su Ellen Cassedy, kuriame aptariami jos memuarai. Kelertas, Morrisonas ir Cassedy pastebi panašius dalykus: Markelis nesuderinamiems dviejų kultūrų susidūrimams bei DP gyvenimo atotrūkiui aprašyti pasitelkia ironišką pasakojimo toną, humorą ir absurda. Jų teigimu, humoras tarsi padeda antrosios kartos Šiaurės Amerikos lietuviams idiliškas ir romantiškas prieškario Lietuvos vizijas, kurias jiems siekia įskiepyti tėvai ir emigrantų bendruomenė, pakeisti Šiaurės Amerikos kultūriniais kraštovaizdžiais.

J. Šukys knyga *Siberian Exile (Sibiro tremtis)* buvo recenzuota amerikiečių ir kanadiečių žurnaluose *Fourth Genre, Brevity, The Phoenix, Draugas, Canadian Jewish News*.¹² R. Gabis knygą *A Guest at the Shooters' Banquet (Svečias šaulių pokylyje)* amerikiečių žiniasklaidoje apžvelgė *C-Span's Book TV*, žurnalas *Guernica*, USC Shoah fondas, *NYT* naujienos: *New York Times Closeup*, *Westport* biblioteka ir *Histrocrats*, vis dėlto dažniausiai skelbtos tik atskirų šios knygos siužetinių linijų santraukos. Iki šiol literatūros kritikų dėmesio nesulaukė knyga *A Guest at the Shooters' Banquet (Svečias šaulių pokylyje)*.

Mokslinio darbo tikslai

1. Visuose atsiminimuose svarstomi tapatybės klausimai, keliama dvigubos tapatybės problema. Tad vienas iš tyrimo tikslų – atskleisti, kaip nagrinėjamuose atsiminimuose plėtojama ši tema, koks vaidmuo tenka prigimtinėi tautinei (ar

---

¹² Ši knyga laimėjo 2018 m. AABS knygos premiją, Baltijos studijų pažangos asociacijos apdovanojimą, tais pačiais metais gavo *Vine* apdovanojimą, skiriamą Kanados žydų literatūrai, o 2017 m. pateko į apdovanojimo „Indies Award for Autobiography & Memoir“ (nepriklausomas apdovanojimas už autobiografiją ir atsiminimus) finalą.

etninei) tapatybei ir kaip apmaštoma įgytoji Šiaurės Amerikos tapatybė.

2. Visos penkios atsiminimų knygos darbe suvokiamos kaip atminties ir postatminties naratyvai. Tad siekta iširti, kaip atsiminimuose nagrinėjamos šeimos ir giminės atminties temos, kurios Šiaurės Amerikos žemyne gyvenantiems rašytojams yra geografiškai, istoriškai ir kultūriškai tolimos. Kaupo atsiminimuose reiškiasi postatmintis. Kaip santykį su praeitimi keičia sugrįžimo kelionės į Lietuvą, ar jos padeda įveikti, atrodytų, neišgydomas traumas. Darbe pasitelkiamas sugrįžimo terminas, kuris atminties ir postatminties tyrimuose vartojamas siekiant apibūdinti atsiminimus ir kitas istorijas, pasakojančias apie kelionę į tėvų gimtąją žemę ieškant savo etninės tapatybės ir šaknų, emocinio bei psichologinio susitaikymo su šeimos praeitimi¹³.
3. Tiriant pasirinktųjų antrosios ir trečiosios išėivių kartos autorių rašytus atsiminimus rūpėjo įvertinti, ar jiems darė įtaką pirmosios kartos lietuvių išėivijos rašytojų kūryba¹⁴. Taip pat apmaštyti, kaip šie tekstai įsiterpia į šiuolaikinės lietuvių literatūros kontekstą, galbūt juose gvildenamos temos yra svarbios tik Šiaurės Amerikoje gyvenantiems panašaus likimo autoriams ir skaitytojams ir yra būtent šios literatūros terpės reiškiny.

---

¹³ Žr.: Hirsch, Marianne ir Miller, Nancy K., 2011: *Rites of Return: Diaspora Poetics and the Politics of Memory*. (*Sugrįžimai: Diasporos atminties poetika ir politika*). New York: Columbia University Press.

¹⁴ Žr.: Vince, Laima, 2019: The Question of Identity: Lithuanian-American/Canadian Writers (Tapatybės klausimas: Amerikos lietuvių / Kanados rašytojai), *Lituanus, Lietuvos meno ir mokslo ketvirtinis žurnalas*, 65 tomas, Nr. 4, p. 47–96.

Mokslinio darbo uždaviniai

1. Pagrįsti teiginį, kad šios penkios atsiminimų knygos yra atminties ir postatminties naratyvai. Apmąstyti priežastis, kodėl šie rašytojai gręžiasi į šeimos ir giminingos atminties temas, kurios, gyvenant Šiaurės Amerikos žemyne, Šiaurės Amerikos kultūros kontekste, jiems, atrodytų, jau yra tolimos.
2. Ištirti, kokie yra šių atsiminimų pasakotojai, kaip jie prisistato, kokias pozicijas užima, tapdami savo šeimų istorijų pateikėjais ir Lietuvos istorinių bei kultūrinių traumų liudytojais. Kokią poziciją pasirenka individas, reprezentuodamas visą bendros (kolektyvinės) bei kultūrinės atminties siejamą bendruomenę.
3. Išnagrinėti atsiminimuose atskleidžiamus istorinių ir kultūrinių traumų padarinius bendruomenei: jos narių piktnaudžiavimą alkoholiu, depresijas, išgyvenusiųjų kaltę, tylėjimą, santykį su religija, kuri tampa išgyventi padedančiu emociu ramsčiu. Pagrįsti teiginį, kad tai yra šių atsiminimų bendrosios vietos, kad visuose tekstuose pastebimos tapačios trauminės patirties raiškos formos.
4. Apibendrinti atsiminimuose aprašomų sugrįžimo kelionių į Lietuvą (taip pat į Sibirą ir Izraelį) patirtį, įvertinti, ko ir kodėl šiose kelionėse ieškoma. Ar išsipildęs noras daugiau sužinoti apie šeimos kilmę ir geriau suprasti Lietuvos istoriją ir kultūrą, ypač skaudžiuosius XX a. istorinius įvykius (Antrojo pasaulinio karo ir pokario metus), keičia pasakotojų pozicijas, padeda jiems suvokti savąją tapatybę.

Tyrimų metodika

Disertacijoje nagrinėjant atsiminimus daugiausia dėmesio skiriama sociologiniams, psichologiniams, kultūriniais jų aspektams. Į tokio pobūdžio tyrimą kreipia ir pasirinktosios teorinės atramos – kultūrinės atminties ir postatminties tyrimai bei kultūrinės ir istorinės traumos teorijos. Postatminties terminą pasiūlė Eva Hoffman ir Marianne Hirsch. Juo apibūdinamas antrosios ir trečiosios kartos, gimusios Holokaustą išgyvenusių žmonių (vadinamų pirmąja karta) šeimose, susirūpinimas istorine Holokausto trauma. Remiantis Hirsch, postatminties sąvoka apibūdina santykį su kolektyvine ir kultūrine trauma, kurią antroji ir trečioji karta „prisimena“ tik iš pasakojimų, vaizdų ir elgesio žmonių, tarp kurių užaugo. Taigi postatmintis grindžiama kito žmogaus atmintimi, su kuria gali būti tapatinamasi iki tokio lygio, kad šie, dažniausiai artimo žmogaus prisiminimai tampa asmeniniais prisiminimais. Pasak tyrinėtojų, tai sukuria gilų ir intymų atminties ryšį, nepaisantį „kartas skiriančio atstumo“¹⁵. Kita vertus, postatminties samprata padeda suprasti, kaip tie sustingę laike prisiminimai buvo perduodami iš kartos į kartą.

Tiriamiems atsiminimams aptarti postatminties sąvoka yra paranki būtent todėl, kad aptariamų autorių kūryba yra tiesiogiai

---

¹⁵ Teigiama, kad Hirsch sukūrė terminą „postmemory“ (postatmintis) reaguodama į Arto Spiegelmano dvitomį *Maus (Pelė)*, pelniusį Pulitzerio premiją ir daugybę kitų apdovanojimų. Spiegelmanas gimė 1948 m. Švedijoje, Aušvicą išgyvenusių Lenkijos žydų šeimoje. Jis pats nebuvo tiesioginė auka, tačiau jį persekiojo šeimos trauma. Hirsch rašė, kad jo gyvenime „dominuoja prisiminimai, kurie nėra jo paties“. Hirsch, Marianne, 1997: *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory (Šeimos kadrai: fotografija, pasakojimas ir postatmintis)*. Boston: Harvard University Press, p. 26. Taip pat žr.: Hirsch, Marianne, 2012: *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust (Postatminties karta: kūryba ir menas po Holokausto)*. New York: Columbia University Press; Hirsch, Marianne ir Miller, Nancy K., 2011: *Rites of Return: Diaspora Poetics and the Politics of Memory. (Sugrįžimai: Diasporos atminties poetika ir politika)*. New York: Columbia University Press.

susijusi su kultūrinėmis ir istorinėmis traumomis, kurias patyrė jų tėvų ir senelių karta. Antrosios ir trečiosios kartos autorių rašomuose atsiminimuose kalbama apie etninės tapatybės praradimą, sumaištį ir gluminančius psichologinius simptomus, kurie gali būti susiję būtent su kultūriniu, socialiniu ir istoriniu priklausymu „kartai po“ .

Taip pat darbe ne kartą pasitelkiamos kolektyvinės bei kultūrinės atminties sąvokos. **Kultūrinės atminties** koncepciją sukūrė Janas Assmannas, remdamasis prancūzų sociologo Maurice'o Halbwachso darbais. Kultūrinės atminties sąvoką jis apibrėžia kaip „daugkartinio naudojimo tekstų, vaizdų ir ritualų, būdingų kiekvienai visuomenei kiekvienoje epochoje, visumą, kurios „kultivavimas“ padeda stabilizuoti ir perteikti tos visuomenės savivaizdį.“¹⁶ Nagrinėjant atsiminimus, kuriuose kalbama apie Šiaurės Amerikos lietuvių diasporos bendruomenes, svarbu, kas įtraukiama ir kas neįtraukiama į jų kolektyvinę kultūrinę atmintį (arba, kas iš jos pašalinama).

Literatūros mokslininkai Gabriele Schwab, Ross Chambers ir kiti pasiūlė ir **persekiojančios atminties koncepciją**, skirtą apibūdinti situacijai, kai žmogų persekioja smurtiniai praeities prisiminimai, kuriuos patyrė ne jis pats, o jo pirmtakai¹⁷.

---

¹⁶ Žr.: Assmann, Jan ir Czaplicka, John, 1995: *Collective Memory and Cultural Identity (Kolektyvinė atmintis ir kultūrinis tapatumas)*, Pavasaris–vasara, 1995, Nr. 65, *Cultural History / Cultural Studies (Kultūros istorija / Kultūros studijos)* (1995 m. pavasaris–vasara), Duke universiteto leidykla, p. 125–133.

Taip pat žr.: Assmann, 2008 m. sausis: *Communicative and Cultural Memory*, Erill, Astrid, Nünning, Ansgar, Young, Sara, Eds., 2008: *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Deutschland, De Gruyter, Inc., p. 109–118.

¹⁷ Daugiau apie persekiojančios atminties sampratą žr.: Schwab, Gabriele, 2010: *Haunting Legacies: Trauma in Children of Perpetrations, Haunting legacies: Violent Histories and Transgenerational Traumas*. New York Columbia University Press. Taip pat žr.: Chambers, Ross, 2007, 2006, 2005, 2004: *Ultimate Interventions: AIDS Writing, Testimonial, and the Rhetoric of Haunting*, Ann Arbor: University of Michigan Press. Taip pat žr.

Traumos teorija paranki analizuojant atsiminimus, kai siekiama atskleisti įvairius traumuojančius atminties aspektus. **Kultūrinė trauma** – daugiausia socialiniuose moksluose vartojamas terminas, apibūdinantis „kultūriškai interpretuojamą paties kultūrinio audinio žaizdą“¹⁸. Kultūrinė trauma yra susipynusi su individualia trauma, tačiau ji yra susijusi ir su kolektyviniais istoriniais įvykiais, kuriuos patiria tauta ar grupė žmonių. **Istorinė trauma** yra apibūdinama kaip „kolektyvinė emocinė ir psichologinė žala <...>, atsirandanti dėl kataklizminės genocido istorijos“¹⁹, teigiama, kad jos poveikis tęsiasi visą gyvenimą, jis perduodamas iš kartos į kartą. Straipsnyje *Historical Trauma as a Public Narrative: A Conceptual Review of how History Impact Present-Day Health (Istorinė trauma kaip viešas pasakojimas: konceptuali apžvalga, kaip istorija įtakoja šių dienų sveikatą)* mokslininkai Nathaniel Vincentas Mohattas, Azure B. Thompsonas, Nghi D. Thai ir Jacobas Kraemeris Tebasas apibūdina istorinę traumą kaip sudėtingų, šokiruojančių įvykių, kuriuos per ilgą laiką patyrė didelė grupė tarpusavyje susijusių žmonių, pasekmę²⁰.

Dėl pasirinktos teorinės tyrimų perspektyvos, disertacijoje nesiekama detaliai analizuoti šių atsiminimų teksto poetikos, stiliaus

---

Nikolajaus Abrahamo ir Marijos Torok teorijas apie psichinį persekiojimą, transgeneracinę traumą ir kriptą.

¹⁸ Žr.: Sztompka, Piotr., 2000: Cultural Trauma: The Other Face of Social Change, (Kultūrinė trauma: kitas socialinių pokyčių veidas), *European Journal of Social Theory*, 3(4), p. 458.

¹⁹ Žr: Panasiewicz, Mark, Genčių teisės ir politikos institutas, www.wellnesscourts.org, žiūrėta 2020 05 23.

²⁰ Žr: Mohatt, Nathaniel Vincent, Thompson, Azure B., Thai, Nghi D., Tebas, Jacob Kraemer, 2014: Historical Trauma as a Public Narrative: A Conceptual Review of how History Impact Present-Day Health, (Istorinė trauma kaip viešas pasakojimas: konceptuali istorijos įtakos šių dienų sveikatai apžvalga), *Social Science & Medicine*, Volume 106, April 2014, p. 128–136.

ir meninės raiškos požiūriu, tačiau į tai atkreipiamas dėmesys, kai šie literatūrinio amato įrankiai (pasakojimo intonacija, stilius, ironija, metaforos etc.) yra aktualūs svarstant apie postatminties, taip pat individualios (šeimos) ar kultūrinės ir istorinės traumos patirties raišką.

Mokslinio darbo naujumas

Nors yra atlikta reikšmingų lietuvių išeivijos kūrybos tyrimų, dažniausiai rašoma apie Šiaurės Amerikoje išleistus literatūros kūrinius lietuvių kalba. Dar nedaug tyrėjų ar literatūros kritikų yra giliau domėjęsi Šiaurės Amerikos lietuvių kilmės rašytojų, rašančių anglų kalba, tekstais. Iki šiol nebuvo gretinama ir būtent šių penkių autorių kūryba. Nedaug rašyta ir apie kiekvieną iš pasirinktųjų atsiminimų knygų atskirai.

Šioje disertacijoje daugiausia dėmesio skiriama lietuvių išeivijos literatūros kūriniams, kuriuose svarbią vietą užima lietuvių Antrojo pasaulinio karo ir pokario patirtys, atskleidžiamas ir apmąstomas traumuojantis jų poveikis. Tad, kaip jau buvo minėta, šie atsiminimai kviečia skaitytojus apmąstyti individualias ir šeimos traumas bendresniame istorinių ir kultūrinių traumų kontekste²¹. Pasirinktuosiu aspektu šių autorių atsiminimai taip pat dar nebuvo aptarti. Kita vertus, jei kultūrinių ir istorinių traumų raiška nėra tiriama, žalingi tylos pakto

---

²¹ 2020 m. kovo 6 d. Vilniuje Lietuvos užsienio reikalų ministerijos surengtoje tarptautinėje konferencijoje postatminties ir istorinių bei kultūrinių traumų tema „Susidoroti su nesuvirškintos praeities traumomis“ buvo priimta „Vilniaus deklaracija dėl kolektyvinių traumų padarinių įveikimo“. Joje nurodoma, kad pirmasis ir turbūt svarbiausias veiksmas – siekti ne tik pripažinti istorinių ir kultūrinių traumų egzistavimą ir poveikį visuomenei, bet ir pasiūlyti konkrečias priemones, kurių galima imtis nacionaliniu ir visuomeniniu lygmeniu, siekiant padėti istorines traumas išgydyti.

padariniai gali ir toliau neigiamai veikti visuomenę. Kaip teigia psichologai ir sociologai, traumos atpažinimas – tai pirmas žingsnis į išgyjimą. Disertacija galbūt galėtų paskatinti platesnį dialogą apie traumos prigimtį ir poveikį tiek individams, tiek visai bendruomenei, ne tik lietuvių išėivijoje, bet ir Lietuvoje. Kita vertus, šių atsiminimų analizė gali padėti gyvenantiems Lietuvoje geriau suprasti Šiaurės Amerikos lietuvių rašytojų kultūrinės traumas ir postatminties patirtį.

Disertaciją skyrių apžvalga

Disertacijos Įvade ir pirmosiose jos dalyse pristatomi rūpimų autorių ir nagrinėjimui pasirinktų kūrinių atrankos kriterijai, autorių biografijos, kūrinių turinio santraukos, trumpai apžvelgiami ankstesni lietuvių išėivijos literatūros tyrimai. Apžvelgiamos disertaciniam tyrimui pasitelktos teorinės atramos. Po to trumpai apžvelgiami šie tyrimui svarbūs istoriniai įvykiai: lietuvių migracija į Šiaurės Ameriką ir trys imigracijos bangos, vokiečių okupacijos metai Lietuvoje ir karo pabėgėlių iš Lietuvos istorija.

Darbo dalyje, pavadintoje „Pagrindinės temos penkiuose memuaruose“, analizuojamos pagrindinės atsiminimų temos: gimtosios kalbos reikšmė lietuvių išėivijoje (tiek šeimoje, tiek bendruomenės kultūriniam gyvenime), rūpestis tautinio tapatumo išsaugojimu, santykis su praeitimi ir Lietuvos istorija, šeimose ir bendruomenėse gyvuojantys istoriniai naratyvai (nagrinėjami kaip atminties ir postatminties pasakojimai); taip pat Šiaurės Amerikos lietuvių diasporos kasdienis gyvenimas ir negatyvūs jo aspektai (suvokiami, kaip trauminės patirties pasekmė). Atsiminimų knygoje pasikartojanti teminė dominantė – pasakotojų kelionės į Lietuvą, susiję su gilesnėmis savosios tapatybės ir istorinės tiesos paieškomis (tai gali būti siejama su paveldėta kalte ar pastangomis įveikti tylą, t.y. noru išsiaiškinti slegiančias šeimos paslaptis ir tokiu būdu vaduotis nuo trauminių patirčių šleifo).

Dar viename disertacijos skyriuje jau išsamiai aptariamos konkrečios atsiminimų knygos. O tolesniuose trijuose skyriuose atskirai aptariami skirtingų kartų autorių kūriniai. Skyriuje, pavadintame „Katarsis išgyventas per atmintį – Samuelis Bakas, *Nutapyta Žodžiais*“, nagrinėjama tapytojo ir rašytojo S. Bako atsiminimų knyga²². Šis autorius, gimęs 1933 m. Vilniuje, pats patyrė tiek istorinę, kultūrinę, tiek individualią ir šeimos traumą. Atsiminimuose jis rašo apie savo laimingą vaikystę iki aštuonerių metų, o 1941-aisiais jis kartu su mama buvo suimtas ir uždarytas į Vilniaus getą. Motina su sūnumi išgyveno Holokaustą, bet dauguma jo šeimos narių buvo nužudyti. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje su mama, teta ir pussesere dvylikametis Samuelis pabėgo iš sovietų okupuotos Lietuvos.

S. Bako atsiminimai nagrinėjami pasitelkus traumos teoriją, nes po idiliško vaikystės Vilniuje aprašymo, jis rašo apie Holokaustą, remdamasis savo ir savo motinos pasakojimais bei prisiminimais. Šioje knygoje taip pat daug dėmesio skiriama tolesnei autoriaus gyvenimo raidai – jo, kaip tapytojo, įsitvirtinimui, gyvenimui Izraelyje, Europoje ir JAV. S. Bako atsiminimus tiesiogiai papildo ir jo tapyba, ypač paveikslai Holokausto tema. Pradėjęs kūrybinį tapytojo kelią nuo abstrakcijų, ilgainiui jis perėjo prie simbolių vaizdų, kuriais perteikė Holokausto prisiminimus, net biblines scenas vaizdavo postapokaliptiniame kraštovaizdyje. Disertacijoje nagrinėjama atsiminimuose ryški išgyvenusiojo kaltės tema, taip pat jo atminties kraštovaizdžiai. Šis pasakojimas konstruojamas iš asociatyvių atsiminimų, kuriuose pinasi įvairūs įspūdžiai, apmąstymai ir epifanijos akimirkos (kai staiga suvokiamos esminės tiesos). Po 56-

---

²² Apie dailininką Samuelį Baką paskelbta šimtai straipsnių, mokslinių darbų ir knygų. Holokausto memuarai *Painted in Words (Nutapyta Žodžiais)*, išleisti 2004 metais, yra vienintelis šio tarptautinio pripažinimo sulaukusių tapytojo literatūros kūriny.

eriu metų pasakotojas sugrįžta į gimtąjį Vilnių. Ši kelionė jam padeda patirti susitaikymo katarsį. Disertacijoje daroma prielaida, kad įveikti traumines patirtis bei išgyvenusiojo kaltę S. Bakui padėjo ir atsiminimų rašymo procesas. Šio teksto analizei pasitelkiamos ir Cathy Caruth, Gabriele Schwab, Judith Herman ir Ross Chambers teorinės įžvalgos.

Disertacijos skyriuje „Kultūrinė atmintis dviejuose lietuvių išeivijos atsiminimuose: Antanas Šileika: *Basas bingo šauklys: atsiminimai* (2017), Daiva Markelis: *Baltas laukas, juoda avis: Amerikos lietuvių gyvenimas* (2010) analizuojami jau antrosios kartos autorių kūriniai. Kanadietis Antanas Šileika ir amerikietė Daiva Markelis gimė Šaltojo karo metais šeimose, 1944 metais pabėgusiose nuo sovietinės Lietuvos okupacijos. Tiek Šileika, tiek Markelis užaugo Šiaurės Amerikos lietuvių diasporos bendruomenėse, Šileika – Toronto priemiestyje Vestone, Kanadoje, o Markelis – Cicerone, Čikagos priemiestyje JAV. Tad atsiminimuose aprašomas lietuvių išeivijos bendruomenių (lietuvių DP ir jų palikuonių) gyvenimas dviejuose didžiuosiuose JAV ir Kanados miestuose. Šių atsiminimų analizei itin paranki Jano Assmano kultūrinės atminties sąvoka.

Šileika aprašo ir apmąsto, kokiais pavidalais kolektyvinė ir kultūrinė atmintis buvo puoselėjama Kanados lietuvių diasporoje, taip pat rašo apie sugrįžimą į Lietuvą, kuris jam padeda geriau suvokti savo tėvų, karo pabėgėlių, pasitraukimo iš Lietuvos ir įsikūrimo Kanadoje išgyvenimus. Čikagoje gimusi Amerikos lietuvių rašytoja ir akademikė D. Markelis aprašo savo pastangas subalansuoti skirtingas patirtis: kartu su katalikiška Amerikos lietuvių tapatybe paveldėtus tradicinius vaidmenis (motinos, namų šeimininkės, Lietuvos patriotės) ir 6–8-jame dešimtmečiais Amerikos visuomenę keitusių judėjimų – feminizmo ir moterų kovos už savo teises – idėjas. Markelis atkuria savo tėvų gyvenimo istoriją Lietuvoje, apmąsto Šiaurės Amerikos lietuvių diasporą Čikagoje siejusius kultūrinės atminties vaizdinius, kita vertus, ji nagrinėja ir negatyviausias egzilio kartos gyvenimo puses:

alkoholizmą, depresiją bei jų padarinius, tai sieja su bendruomenės patirtomis kultūrinėmis traumomis.

Nagrinėjamosiose knygosė *Baltas laukas, juoda avis* ir *Basakojis bingo pranešėjas* išskirti pagrindiniai pirmosios kartos (pasitraukusios iš Lietuvos karo metais, tad brendusios nepriklausomoje Lietuvoje) istorinio pasakojimo ir kultūrinės atminties komponentai – romantizuota XIX ir XX amžių Lietuvos istorija (į ją neįtraukiami vokiečių okupacijos metai ir holokaustas, tad ir lietuvių kolaboravimo problema) ir patirti sovietų valdžios žiaurumai. Jose daug kalbama apie diasporos bendruomenę siejančias kultūrinės veiklas: tai tautinių šokių ansambliai, šeštadieninė mokykla, skautai ir kt., kuriose tarsi atliekami kultūrinės atminties ritualai. Abu memuaristai pasitelkia humorą, ironišką toną, o kartais ir sarkazmą, siekdami išryškinti kognityvinį dviejų skirtingų kultūrų (arba kolektyvinės lietuvių kultūrinės atminties, postatminties ir Amerikos ar Kanados dabarties) disonansą, kurį patiria antrosios kartos išeiviai. Abu memuaristai pastebi, kad litvakų kultūra, jų buvimas Lietuvos istorijoje ir kultūroje, žydų paveldo ir kultūros naikinimas Lietuvoje Šaltojo karo metais buvo tarsi išbrauktas iš lietuvių išeivijos kultūrinės atminties. Galiausiai abu memuaristai atranda trokštamą pusiausvyrą. Įdomu, kad jie abu sugrįžta į posovietinę nepriklausomą Lietuvą.

Šileikos ir Markelio atsiminimai atskleidžia, kad Amerikos lietuvių ir Kanados lietuvių diasporos bendruomenės XX a. antroje pusėje ir XXI a. pradžioje dar buvo išsaugojusios bendrą kolektyvinę atmintį, kuriai priklausė ir kultūrinių traumų atmintis. Tačiau atsiminimai rodo, kad tiek bendruomenės, tiek atskiri asmenys patyrė ir potrauminį augimą, kurį skatino ir minėtosios kultūrinės veiklos, nes jos būrė bendruomenę, kurioje buvo gerbiami ir kultūrinių traumų pasakojimai. O Nepriklausomos Lietuvos kultūrinės atminties naratyvo išsaugojimas šaltojo karo metais teikė Lietuvos atgimimo vilčių. Todėl lietuvių išeivijos bendruomenės nariai galėjo aktyviai prisidėti prie Lietuvos nepriklausomybės judėjimo (apie tai kalbama Šileikos atsiminimų skyriuje „Bažnyčios rūšys prieš Kremlių“) kaip vertėjai, savanoriai žurnalistai, konsultantai etc. Ištikus dešimtmečius

lietuvių išeivijos nariai savanoriškai skyrė savo žinias ir profesinę patirtį, laiką ir išteklius, kad padėtų atkurti Lietuvą ir ginti Lietuvą Vakaruose.

Šiuose atsiminimuose rašoma apie tam tikrą atminties dinamiką. Jei paauglystėje antroji ir trečioji lietuvių išeivijos kartos nutolsta nuo pirmosios kartos skiepijamos kultūrinės atminties, vėliau, jau brandžiame amžiuje, su ja susitaiko, tad atmintis yra perimama ir perduodama jau savo vaikų ir anūkų kartoms.

Disertacijos skyriuje „Postatmintis kaip istorinis atsiskaitymas: kolaboravimas su holokaustu Lietuvoje: Rita Gabis: *Svečias šaulių pokylyje* ir Julija Šukys: *Sibiro tremtis: kraujas, karas ir anūkės atsiskaitymas*“ nagrinėjama, kaip protėvių bendrininkavimas karo nusikaltimuose perduodamas palikuoniams lyg nematomas emocinis ir psichologinis šešėlis, ir kaip iš jo vaduojamasi per rašymą. Šios autorės atstovauja trečiajai kartai, o jų atsiminimuose apmąstomi ir tyrinėjami jų senelių, priklausiusių pirmajai kultūrinės traumas patyrusių kartai, gyvenimai. Abi autorės pasakoja apie senelio bendrininkavimą vykdant nacių karo nusikaltimus nacių okupacijos metais. Jos atlieka archyvinis tyrimus, o keliones į Lietuvą (ir į savo šeimos praeitį) aprašo kaip būdą išsigydyti paveldėtą traumą. Jos bando atkurti senelių kartos gyvenimo scenas, kelia klausimus apie jų pasirinkimus ir tų pasirinkimo pasekmes. Ir joms rašymas yra būdas atverti neišgydytas istorines ir šeimos žaizdas bei pradėti gijimo procesą. Tiek J. Šukys (g. 1972 m.), tiek R. Gabis (g. 1957 m.) tėvai iš Lietuvos su šeimomis bėgo dar būdami vaikai, pokario metais gyveno karo pabėgėlių stovyklose Vokietijoje, o vėliau emigravo į Šiaurės Ameriką. Šukys užaugo Kanados lietuvių diasporos bendruomenėje. Gabis gimė JAV, vaikystėje dalyvavo Čikagos lietuvių diasporos bendruomenėje, o paauglystėje išsikėlė gyventi toli nuo lietuvių diasporos centrų. Nors pagal gimimo metus Gabis priklauso tai pačiai kartai, kaip Markelis ir Šileika, tačiau atsiminimuose ji sutelkia dėmesį į senelio, kuris nacių okupuotoje Lietuvoje buvo Saugumo policijos viršininkas, istoriją.

Sibiro tremtyje Šukys aprašo savo keliones į Lietuvą, kurių metu siekia išsiaiškinti, kas atsitiko jos seneliams per Antrąjį pasaulinį karą ir po jo. Atradimai archyvuose ją skatina giliai apmąstyti šeimos paveldėtą kaltę dėl senelio kolaboravimo su naciais. Gabis taip pat keliauja į Lietuvą, ieškodama atsakymų apie senelio, buvusio Švenčionių krašto apsaugos policijos viršininku, veiksmus vokiečiams okupavus Lietuvą. Gabis atlieka tyrimus YIVO archyvuose Niujorke, KGB ir kituose valstybės archyvuose Vilniuje ir galiausiai randa įrodymų, kad jos senelis pasirašė dėl šimtų žydų nužudymo, taip pat 500 lenkų nužudymo Lietuvoje. Tad ir Gabis naudoja postatminties strategijas, kad apmąstyti ir suprastų savo tėvų ir senelių šeimos istoriją.

Šileika, Markelis, Šukys ir Gabis savo atsiminimuose nagrinėja skirtumus tarp juos formavusių pirmosios kartos (DP kartos) atminties pasakojimų, patriotinių nuostatų, grįstų XX a. pirmosios pusės patirtimis, ir tikrosios istorijos, kurios šie pasakojimai neapėmia.

Disertacija baigiama išvadomis ir bibliografijos sąrašu.

Svarbiausi rezultatai

Šia disertacija, atidžiai skaitant ir analizuojant 5 atsiminimų knygas kaip pirmosios, antrosios ir trečiosios kartos lietuvių kilmės Šiaurės Amerikos rašytojų atminties ir postatminties pasakojimus, siekiama pagilinti lietuvių kultūrinės ir istorinės traumos sampratą. Nagrinėjami autoriai ne savo valia yra tapę kultūrinių traumų paveldėtojais, tačiau postatminties literatūra, kurioje kalbama apie kolektyvines kultūrines traumas, atveria būtiną dialogą, kuris gali skatinti išgijimą. Rašant darbą taip pat buvo svarbu susieti lietuvių ir Lietuvos žydų istorines bei kultūrines traumas, kurių pažinimas ir pripažinimas taip pat gali paskatinti potrauminį augimą.

Ginamieji teiginiai

1. Disertacijoje nagrinėjami autoriai – Samuelis Bakas, Antanas Šileika, Daiva Markelis, Rita Gabis ir Julija Šukys – savo atsiminimuose apmąsto Lietuvos istorines ir kultūrinės traumas, kurios yra virtę ir individualiomis, šeimos traumomis. Šukys ir Gabis memuarai įkvėpti šeimoje atrastos paslapties – abiejų autorių seneliai tarnavo vokiečiams okupantams per Antrąjį pasaulinį karą, buvo policininkai ir dalyvavo žudant Lietuvos žydus. Atsiminimai atskleidžia, kad tik po sugrįžimo į tėvynę jų autorės patirias katarsį ir pradeda vaduotis nuo slegiančių praeities traumų.
2. Šioje disertacijoje tiriami rašytojai nagrinėja, kaip traumas perduodamos iš kartos į kartą. Jų paskelbti tekstai atlieka keletą funkcijų: jie liudija, suteikia galimybę papasakoti (tad ir išgirsti) kultūrinių ir istorinių traumų naratyvus, ir taip sukuria galimybę potrauminiam augimui.
3. Šiuose memuaruose aptariama išgyvenusiųjų kaltė – Samuelio Bako memuaruose *Nutapyta Žodžiais* aprašoma visą gyvenimą jį persekiojantis kaltės jausmas, kad jis išgyveno Holokaustą, o kiti šeimos nariai žuvo. Šileikos ir Markelis memuaruose aprašomi lietuvių diasporos bendruomenėse gyvavę kultūriniai ir religiniai ritualai, taip pat dažnas piktnaudžiavimas alkoholiu bei depresija. Šiuose tekstuose yra ir daugiau bendrųjų vietų, leidžiančių teigti, kad jie grindžiami Šiaurės Amerikos lietuvių bendruomenei atpažįstamomis realijomis, ir kad dalis šių realijų yra tiesiogiai susiję su skaudžiomis žmogiškomis patirtimis.
4. Disertacijoje nagrinėjamos tapatybės, kultūrinės ir istorinės traumas, kultūrinės atminties ir postatminties temos būdingos net tik penkių disertacijoje nagrinėjamų autorių kūrybai. Ši problematika atpažįstama ir daugelio kitų Š. Amerikos

lietuvių kilmės autorių, priklausančių antrajai ir trečiajai išeivių kartai, kūryboje.

5. Disertacijoje nagrinėjamų rašytojų kūrybą sieja artima tiek šeimos, tiek istorinė ir kultūrinė atmintis. Vis dėlto jų atsiminimai yra ne tik atminties, bet ir postatminties pasakojimai.
6. Šiaurės Amerikos žemyne užaugusiems ir gyvenantiems rašytojams jų atsiminimuose nagrinėjamos istorinės temos galėtų būti tolimos – juk kalbama apie Lietuvos realijas ir XX a. I p. įvykius, iš tiesų jos jiems gyvybiškai svarbios. Galima sakyti, kad šie prisiminimų pasakojimai yra vėluoja – iš dalies dėl geležinės uždangos ir Šaltojo karo politikos, iš dalies dėl to, kad prireikė daug laiko tiek trauminei patirčiai apmąstyti (pirmajai išeivių kartai), tiek susitaikyti su jau paveldėtomis traumomis – postatmintimi (antrajai ir trečiajai kartai).
7. Antrosios ir trečiosios kartos rašytojai išdrįsta imtis jautrių, emociškai sunkių temų, kurios buvo tabu lietuvių išėivijos bendruomenėje, tokių, kaip moralinė atsakomybė už lietuvius, kurie kolaboravo su vokiečių okupantais (1941–1944) per Holokaustą ir kurie vėliau pasislėpė JAV ir Kanadoje, kur ramiai pragyveno likusį gyvenimą. Tai itin svarbi Gabis ir Šukys memuarų tema.
8. Rašydami anglų kalba apie Lietuvą šie rašytojai tarsi „išverčia“ savo patirtį Šiaurės Amerikos skaitytojų auditorijai. Ši skaitytojų auditorija prisiima klausytojo vaidmenį.
9. Emocionalumas yra pagrindinis JAV ir Kanados lietuvių išėivijos bendruomenės kolektyvinės tapatybės dėmuo. Tai atskleidžia trys iš penkių šioje disertacijoje tirtų memuarų. Jų autoriai yra parašę ir daugiau atsiminimų apie Toronto ir Čikagos emigrantų bendruomenes, kuriose tarpo prieškario

Nepriklausomos Lietuvos „aukso amžiaus“ atsiminimai, perduodami ir kitoms kartoms.

10. Atsiminimų tekstai parašyti įtaigia menine kalba. Pasitelkiamos įvairios stilistinės priemonės: nuo juodojo humoro, ironijos ir absurdo (Bak, Šileika, Markelis) iki refleksyvių, jautrių poetinės prozos intonacijų (Gabis, Šukys). Išskyrus Baką, gimusį Lietuvoje, visi kiti rašytojai gimė Šiaurės Amerikos žemyne, mokslus baigė, karjerą pradėjo, šeimas sukūrė Kanadoje ar JAV, todėl jų literatūrinę kūrybą jau stipriai veikė Šiaurės Amerikos kultūrinė tradicija, tarkim, Šiaurės Amerikos (ir žydų) humoras. Jų žodžiais, literatūrinę įtaką darė Joana Didion, Raymondas Carveris, Grahamas Greene'as ir Joyce'as Carol Oates²³. Anglakalbio pasaulio literatūros kanonas juos veikė labiau, nei lietuvių literatūra ar net lietuvių išėvijos literatūra, parašyta lietuvių kalba.

PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

“Postmemory as historical reckoning: Coming to terms with a grandparent’s complicity in the Holocaust: Rita Gabis, *A Guest at the Shooters’ Banquet* and Julija Šukys, *Siberian Exile*.” *Journal of Baltic Studies*, Issue 2, Vol. 53 (2022)

“Two Interpretations – Two Continents: A Reading of Algirdas Landsbergis’s Play, *Five Posts in a Market Place*.” *Journal of Baltic*

---

²³ Apklauso ir interviu pagrindu buvo paskelbtas straipsnis. Žr.: Vince, Laima, 2019: „Tapatybės klausimas: Amerikos lietuvių / Kanados rašytojai“, *Lituanus*, Lietuvos meno ir mokslo ketvirtinis žurnalas, 65 tomas, Nr. 4, p. 47–96.

Studies, Issue 1, Vol. 53 (2022)
DOI10.1080/01629778.2021.1989471

“A Question of Identity: Lithuanian American/Canadian Writers,”
Lituanus, Vol. 64 (2019)

“Catharsis Through Memory – Samuel Bak’s *Painted in Words – A Memoir*,” Boston: Pucker Gallery, 2021.

Konferencijos

September 16–17, 2021

"Memory, Trauma and Recovery" International Interdisciplinary Conference (online), University of Gdansk, Poland. Paper: “Catharsis and Memory in Samuel Bak’s memoir *Painted in Words*.”

September 1–4, 2021

Association for the Advancement of Baltic Studies Conference, Uppsala, Sweden. Paper: “Postmemory, Historical Trauma, and Cultural Trauma in Literature by North American Writers of Lithuanian Heritage.”

February 24–25, 2021

Second Postmemory and Contemporary World International Interdisciplinary Conference (online), University of Gdansk, Poland. Paper: “Writing by North American Writers of Lithuanian Descent as a Collective Body of Work.”

September 16–18, 2019

Narratives of Forced Migration, University of Stirling, Scotland. Paper: “The Question of Identity: How Lithuanian American and Canadian Writers Self Identify.”

March 30–April 1, 2018

The Asian Conference on Arts and Humanities, IAFOR, Kobe, Japan.
Paper: “The Microcosm Within the Macrocosm: How the Literature of a Small Country Fits Within a Global Context.”

May 26–29, 2016

Association for the Advancement of Baltic Studies, University of Pennsylvania. Paper: “Researching and Writing the Lithuanian Experience.”

Stipendijos

Association for the Advancement of Baltic Studies Dissertation Grant, 2021: \$3,500

Association for the Advancement of Baltic Studies Doctoral Student Travel Grant, 2021: \$1,000

University of Southern Maine, Professional Development Grant for Dissertation: \$500

TRUMPOS ŽINIOS APIE DISERTANTĄ

Mokėsi lietuviškoje gimnazijoje Lamperthaime (Vokietija). 1990 m. baigė Rutgerso universitete (JAV) anglų, vokiečių literatūrą ir dailės studijas. Vėliau baigė magistro studijas Kolumbijos universitete. 1994 m. pagal Fulbrighto programą atvyko į Lietuvą dėstyti poezijos vertimo teorijos bei kūrybinio rašymo VU ir VDU. 2013 metais baigė magistro studijas iš negrožinės literatūros Niu Hamšyro universitete.

SUMMARY

CONTENTS

Object of the Dissertation	31
Object of the Research.....	36
Previous Research	36
Aims of the dissertation.....	38
Goals of the dissertation	39
Methodological Principles: Theoretical Tools.....	40
Relevance and Novelty of the Dissertation	44
Chapter Summary	46
Significant Results.....	53
Defended Findings.....	54
ABOUT THE AUTHOR.....	60

Object of the Dissertation

Since Lithuania's period of national rebirth in the late 1980s, almost a hundred works of literature written in English by North American writers of Lithuanian descent have been published by commercial and university publishers in the United States and Canada. These works of literature include the following genres: fiction, memoir, literary nonfiction, essays, collections of poetry, and drama. Thematically these works of literature are mostly concerned with cultural and historical trauma that has affected Lithuania, ranging from events such as the 19th century efforts of Tsarist authorities to Russify the Lithuanian population, the first and second Soviet occupations (1940–1941 and 1944–1991) and the related violence, deportations, and resistance, the plight of the displaced persons and immigration, and the Nazi occupation and Holocaust in Lithuania (1941–1944). Additionally, these essays, memoirs, historical novels, autobiographical novels, literary fiction, short stories, and drama mostly engage with and reflect on collective, public, shared cultural memory events, such as the reinstatement of Lithuania's independence in 1990, immigration, the culture of the North American Lithuanian diaspora communities, and rite of return journeys to Soviet and post-Soviet Lithuania. This group's writing explores familial and individual trauma, silence, secrets, the rite of return, cultural memory, and haunt memory. Nine works of literature written by North American writers of Lithuanian descent have been translated into Lithuanian and published in Lithuania.²⁴ However, because this body

---

²⁴ Bak, Samuel (2020) *Nutapyta žodžiais* (Lithuanian translation of *Painted In Words*). Vilnius: LGGRTC. Cassedy, Ellen. 2013. *Mes esame čia* (Lithuanian translation of *We Are Here*). Vilnius: Media Incognito Press. Guilford-Mačiulytė, Irena. 2003. *Glėbys* (Lithuanian translation of *The Embrace*). Vilnius: Versus Aureus. Šileika, Antanas. 2019. *Laikinai jūsų* (Lithuanian translation of *Provisionally Yours*). Vilnius: Baltos Lankos. Šileika, Antanas. 2018. *Basakojis bingo pranašėjas* (Lithuanian translation

of literary work is written in English and published abroad, it remains largely inaccessible to readers in Lithuania.

Tsarist oppression, the Stalin-era mass deportations of Baltic people to Siberia, the Nazi and Soviet occupations, the Holocaust, the armed postwar resistance, the Soviet occupation, and the independence movement are topics that are an ocean away and almost a century in the past. The struggles of DPs immigrants in Canada or the United States is closer to home, but also more than half a century old. Yet, these are the predominant topics discussed in these writers' work. Thus, the greater part of these works of literature are postmemory narratives.²⁵ Additionally, cultural and historical trauma experienced by Lithuanian émigrés and their descendants is documented in this growing body of literary work published outside of Lithuania.

From 2016 through 2021, the author of this dissertation conducted written, face-to-face, and virtual interviews with twenty

---

of *The Barefoot Bingo Caller*). Vilnius: Baltos Lankos. Šileika, Antanas. 2014. *Pirkiniai išsimokėtinai* (Lithuanian translation of *Buying on Time*). Vilnius: Baltos Lankos. Šukys, Julija. 2016. *Epistolofilija: Užrašytas Onos Šimaitės gyvenimas*. (Lithuanian translation of *Epistolophilia: Writing the Life of Ona Šimaitė*) Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vincė, Laima. 2018. *Tai ne mano dangus* (Lithuanian translation of *This Is Not My Sky*). Vilnius: Alma Littera. Vincė, Laima. 2019. *Mūsų nepalaužė* (Lithuanian translation of *Journey into the Backwaters of the Heart*). Vilnius: Alma Littera.

²⁵ The introductory essay to *Rites of Return: Diaspora Poetics and the Politics of Memory*, edited by Marianne Hirsch and Nancy K. Miller, describes the relationship the “generation after” bears to the personal, collective, and cultural trauma of those who came before the experiences they “remember” only by means of the stories, images, and behaviors they grew up with. Hirsch developed the theory of postmemory concept in the early 1990s after she realized that art, literature, and film about the Holocaust, written by the children of Holocaust survivors and published several decades after the Holocaust in the seventies and eighties, resonated deeply with her own experience as the daughter of Jews who survived the Holocaust in Europe.

North American writers of Lithuanian heritage, after those writers had responded to survey questions. The interviews and survey included questions about demographics, citizenship, family heritage and background, participation in North American Lithuanian community organizations and events, education, literary influences from Lithuanian literature and from North American or world literature, literary themes, publishing experiences, etc. Writers were asked to list their literary influences both from English language and Lithuanian language literature. This survey was used as part of this dissertation's background research to establish prevailing topics, background on the writers, and to gauge the significance of cultural memory in the North American Lithuanian diaspora. An article was published based on the survey and interviews.²⁶ This dissertator read and considered the collective body of literary fiction, historical fiction, poetry, literary nonfiction, and memoir written by twenty writers identified in the survey as North American writers of Lithuanian descent. Five memoirs out of this body of work were selected for inclusion in this dissertation.²⁷ This dissertation analyzes these five memoirs written in English by North American writers of Lithuanian descent, published in the United States and Canada between 2000 and 2017, through the lens of postmemory and trauma theory.

The five selected memoirs are: *Painted in Words—A Memoir* (2001) by Samuel Bak, *The Barefoot Bingo Caller* (2017) by Antanas Sileika, *White Field, Black Sheep: A Lithuanian-American Life* (2010) by Daiva Markelis, *A Guest At the Shooters' Banquet* (2015) by Rita

---

²⁶ See: Vince, Laima, 2019: "The Question of Identity: Lithuanian-American/Canadian Writers", *Lituanus, Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*, Volume 65, No. 4. p. 47-96.

²⁷ Criteria of selection are explained in Chapter Two of the dissertation. A bibliography of the literary work of the writers from the body of literary work from which these five were selected is in the dissertation's appendix.

Gabis, *Siberian Exile: Blood, War, and a Granddaughter's Reckoning* (2017) by Julija Šukys.²⁸

The five memoirs include stylistic elements of life-writing, journalism, and literary nonfiction. Two of these works are preoccupied with reflection on one's individual life within the context of shared cultural memory in the Lithuanian diaspora (*The Barefoot Bingo Caller* and *White Field, Black Sheep*), and three (*Painted in Words*, *A Guest at the Shooters' Banquet*, and *Siberian Exile*) are reflections on individual, familial, cultural, and historical trauma within the context of Lithuania's historical experience of the Holocaust. These five memoirs studied together in this dissertation represent a cross-section of the greater body of literature written in English on Lithuanian topics by North American writers of Lithuanian descent.

The selected memoirists represent three generations, ranging from Samuel Bak, born in 1933 in Vilnius, Lithuania, a Holocaust survivor and displaced person, to Julija Šukys, born in 1972 in Toronto, Canada to parents displaced by the Soviet occupation. Four of the five authors of these memoirs are the children and grandchildren of Lithuanians who fled the Soviet occupation of Lithuania in 1944, namely Antanas Sileika, Daiva Markelis, Rita Gabis, Julija Šukys (Samuel Bak fled Soviet-occupied Lithuania in 1945 at the age of twelve). Three of the writers from this group of memoirists are North American writers of ethnic Christian Lithuanian heritage, one is of Litvak heritage, and one is of mixed Jewish and Lithuanian heritage. This dissertation defines people of Lithuanian descent as people who have ancestral roots and heritage in Lithuania, whether their religious faith is Catholic, Protestant, Jewish, Pagan, or agnostic. The memoirs

---

²⁸ Of the five memoirs studied in this dissertation, two have been translated into Lithuanian - Bak, Samuel (2020) *Nutapyta žodžiais* (Lithuanian translation of *Painted In Words*). Vilnius: LGGRTC. Šileika, Antanas. 2018. *Basakojis bingo pranašėjas* (Lithuanian translation of *The Barefoot Bingo Caller*

are interacted with in the work of Cathy Caruth,²⁹ Ross Chambers,³⁰ Shoshana Felman,³¹ Dori Laub,³² Gabriele Schwab,³³ Gabriele Rosenthal,³⁴ and others.

Four of the five writers of these memoirs came of age in North America during the postwar or Cold War periods, when travel to Soviet-occupied Lithuania was controlled by the Soviet totalitarian regime. Therefore, their experience of Lithuania was formed predominantly through participation in the social, cultural, and educational activities of the Lithuanian émigré diaspora communities, and by reading literature written by Lithuanian diaspora writers, rather than by direct experience through travel to Lithuania.

After Lithuania regained independence in 1990, all five memoirists embarked on rite of return journeys to Lithuania. They write about the emotional and cultural aspects of their return in their memoirs. Manifestations of individual trauma, family trauma, and cultural and historical trauma are dominant themes in these memoirs'

---

²⁹ See: Caruth, Cathy, 1996: *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*, Baltimore: Johns Hopkins UP.

³⁰ See: Chambers, Ross, 2007, 2006, 2005, 2004: *Ultimate Interventions: AIDS Writing, Testimonial, and the Rhetoric of Haunting*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

³¹ See: Felman, Shoshana and Laub, Dori, 1992: *Testimony: Crisis of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*, New York: Routledge.

³² See: Felman, Shoshana and Laub, Dori, 1992: *Testimony: Crisis of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*, New York: Routledge.

³³ See: Schwab, Gabriele, 2010: "Haunting legacies: trauma in children of perpetrators", *Haunting legacies: Violent Histories and Transgenerational Traumas*, New York: Columbia University Press.

³⁴ Rosenthal, Gabriele, 2000: "Social transformation in the context of familial experience: biographical consequences of a denied past in the Soviet Union. In R. Breckner, D. Kalekin-Fishman, & I. Miethe (Eds.) *Biographies and the division of Europe: experience, action, and change on the "Eastern Side."* Opladen: Leske u. Budrich, p. 115-137.

narratives. Therefore, this dissertation employs the theoretical tools of cultural memory, postmemory, trauma theory,

These memoirs are written from the perspective of descendants who belong to the first, second and third postmemory generations. These writers have conducted research on family stories, Lithuanian historical trauma and cultural trauma, and have embarked on rite of return journeys to Lithuania. Cultural memory and heritage topics are an integral aspect of these memoirs.

The thematic consistency of this group's literary output, published by university and commercial publishers in Canada and the United States over a sixteen-year span from 2001 to 2017, strengthens the argument that these literary works reflect a unifying cultural and historical experience.

Object of the Research

This dissertation analyzes five memoirs as memory and postmemory narratives that reflect upon the experiences of three generations writing about the effects of Lithuanian historical and cultural trauma on collective memory, the family, and the individual.

Previous Research

Although some critical reviews of Bak's *Painted in Words* appeared in German, only one review was written in English by art historian Kimberly Socha. In her essay, "Outside the Reign of Logic, Outside the Reach of God: Hester Panim in the Surreal Art of Paul Celan and

Samuel Bak”³⁵ Socha claims a connection between the imagery of surrealist art and the memoir *Painted in Words*.³⁶

A few researchers have published studies on Sileika. For example, Lithuanian-Canadian literary critic Professor Dr. Milda Danytė has written about the literary output of Antanas Sileika, as well as a lesser known Lithuanian-Canadian writer of the first wave of Lithuanian economic immigrants Magdelana Raškevičiūtė Eggleston. Danytė’s 1999 essay, published in the journal *Lituanus*, titled “Ambivalence About Lithuania in Lithuanian-Canadian Fiction” argues that a desire to blend into Canadian culture dominates both Sileika’s and Eggleston’s novels.

Dr. D. Jovaišienė wrote her PhD dissertation on the literary work of Lithuanian-Canadian writers Antanas Sileika and Irene Guilford: *Antanas Sileika ir Irene Guilford: Tautinio tapatumo raiška naujasiuose lietuvių autorių svetur parašytuose tekstuose (Irenos Mačiulytės-Guilford, „Glėbys“, Antano Šileikos, „Bronzinė moteris“)*, (The Expression of National Identity in Contemporary Texts Written by Lithuanian Authors Abroad (Irena Mačiulytė-Guilford’s *The Embrace* and Antanas Sileikas’s *Woman in Bronze*)). Violeta Kelertas’s review of Markelis’s memoir, *White Field, Black Sheep*, with the tongue-in-cheek title, “Deviant Sheep” appeared in the Lithuanian Writers’ Union online English language magazine, *Vilnius Review*.³⁷ Markelis was also reviewed by James Morrison. An interview with Ellen Cassedy was published in *Vilnius Review*.

---

³⁵ See: Socha, Kimberly, 2002. “Outside the Reign of Logic, Outside the Reach of God: Hester Panim in the Surreal Art of Paul Celan and Samuel Bak”, *War, Literature, and the Arts: An International Journal of the Humanities*.

³⁶ She cites a scene in the memoir when Bak and his mother are escaping Lodz, Poland and traveling to Berlin. Bak describes total blackness and the dim light of dawn emerging as Red Army soldiers reeking of vomit and alcohol lay on the carriage floor snoring.

³⁷ Kelertas, Violeta, 2016: “Deviant Sheep”, *Vilnius Review*, August 2, 2016, accessed online at: www.vilniusreview.lt.

Kelertas, Morrison, Cassedy all agree that Markelis, who uses a humorous narrative tone and voice, crafting incongruent humorous scenes to accurately assess the disconnect of DP life, has composed a narrative “laced with humor” (Kelertas, 2016). They argue that humor seems to help second-generation North Americans Lithuanians integrate the idyllic and romantic visions of prewar Lithuania that their parents and the émigré community seek to instill in them with cultural landscapes of North America. Šukys’s *Siberian Exile* was reviewed in *Fourth Genre, Brevity, The Phoenix, Draugas, Canadian Jewish News*.³⁸ With the exception of a few local book reviews that are mainly plot summaries, to date there are no critical reviews of *A Guest at the Shooters’ Banquet*.³⁹

Aims of the dissertation

1. Consider the role heritage plays in the narratives of all five memoirs, and how the memoirists honor their ethnic heritage in tandem with a North American identity. Note how topics of identity, cultural memory, collective memory, and heritage evolve in the narratives of the memories under consideration.

---

³⁸ *Siberian Exile* won the 2018 AABS Book Award, Association for the Advancement of Baltic Studies, the 2018 Vine Award for Canadian Jewish Literature, Nonfiction, and was a finalist for the 2017 Indies Award for Autobiography & Memoir. Šukys’s other postmemory work of literary nonfiction, *Epistolophilia*, was reviewed in *Publishers Weekly* (starred review), *Biography, Montreal Review of Books, Foreword Reviews, Canadian Jewish News, Baltimore Jewish Times, Montreal Gazette, PLOP!, Litanus, Women’s Review of Books*.

³⁹ Media coverage for *A Guest at the Shooters’ Banquet* includes C-Span’s Book TV, *Guernica* magazine, USC Shoah Foundation, NYT News: New York Times Closeup, Westport Library, and Histrocrats. Literary awards include residencies at Yaddo and the Fine Arts Work Center of Provincetown, grants from the Connecticut State Arts Foundation, and the New York State Arts Foundation.

Reflect on the ways in which all the memoirs address topics of identity, split identity, and dual identity.

2. All five memoirs are perceived as memory and postmemory narratives. Thus, one of the aims of this dissertation is to explore how these memoirs address themes of family and affiliative kinship memory that are geographically, historically, and culturally distant to writers on the North American continent. Consider how rite of return journeys to Lithuania, in which the writers travel to their parents' and grandparents' homeland in search of their identity and roots, seeking psychological and emotional reconciliation with the family's past, change their relationship with the past, or help overcome familial and cultural traumas. Explore whether the rite of return journeys to Lithuania described in the memoirs bring about catharsis, post-traumatic growth, or help heal unresolved trauma.
3. Consider whether the emotional tone and resonance of the first-generation of Lithuanian diaspora writers' poems, memoirs, and prose bear a literary influence on the writing of the second and third generations. Postulate whether literature produced by this group of writers is relevant to the topical concerns of contemporary Lithuanian literature. Consider whether writing produced by this group is purely a North American literary phenomenon.

Goals of the dissertation

1. Analyze how these five memoirs function both as memory and postmemory narratives. Examine reasons why these writers explore topics of familial and affiliative memory that are geographically, historically, and culturally distant for writers

living on the North American continent and within a North American cultural construct.

2. Analyze how the five memoirists construct, report, and position themselves as narrators and storytellers within their family stories and Lithuania's historical and cultural trauma narratives, while taking into consideration issues of self-representation and representation of the shared collective cultural memory community.
3. Examine how expressions of trauma are consistent in the narratives of this body of writing, including alcohol abuse, depression, survivor's guilt, silence, and reliance on religion as a coping mechanism.
4. Reflect on rite of return narratives in each of the memoirs that describe the narrator's return to Lithuania (also Siberia and Israel) to seek answers about stories of family origin, to attempt to better understand the history and culture of Lithuania, to research historical events that took place during and after World War II and in its aftermath. Consider how rite of return journeys contribute to a better understanding of the narrators' ethnic Lithuanian or Litvak identities.

Methodological Principles: Theoretical Tools

This dissertation focuses on literary nonfiction, specifically on memoir that reflects on the impact of historical and cultural trauma on a nation, and on its subsequent generations living in a diaspora. The theoretical tools that best serve such an analysis are trauma theory, cultural memory, and postmemory. Therefore, the focus of this dissertation is placed on sociological, psychological, cultural aspects

of these five memoirs that are analyzed through the lens of postmemory.

Eva Hoffman and Marianne Hirsch initially developed **postmemory** concept as a means of describing the preoccupation of the second and third generations born to Holocaust survivors (also called the first generation) with the historical trauma of the Holocaust. According to the work of Hirsch, postmemory describes the relationship that the “generation after” bears to the personal, collective, and cultural trauma of those who came before and to experiences they “remember” only by means of the stories, images, and behaviors among which they grew up. Postmemory thus may be considered the memory of another’s memory, so much so that these memories become memories in their own right, creating a deep personal connection of the previous generation’s memory, notwithstanding the “generational distance.”⁴⁰ The concept of postmemory is useful for discussing these memoirs precisely because the work of these selected writers is directly related to the cultural and historical traumas suffered by their parents and grandparents. Therefore, **postmemory** is applied as a research tool to these memoirs because these writers’ work is preoccupied with cultural and historical trauma experienced by their parents’ and grandparents’ generation. Their memoirs reflect on the loss of ethnic identity, confusion over identity, and the bewildering psychological symptoms of belonging culturally, socially and historically to a “post” generation.

---

⁴⁰ It is said that Hirsch created the term “postmemory” as reaction to Art Spiegelman’s *Maus*, a two-volume set which won the Pulitzer Prize and many other awards. Spiegelman was born in Sweden in 1948 to Polish survivors of Auschwitz. He himself was not a direct victim, but the family trauma had haunted him. Hirsch wrote that his life “is dominated by memories that are not his own.” Hirsch, Marianne, 1997: *Family Frames: Photography, Narrative, and Postmemory*, Boston: Harvard University Press, p. 26. Also see: Hirsch, Marianne, 2012: *The Generation of Postmemory: Writing and Visual Culture After the Holocaust*, New York: Columbia University Press.”

The concepts of collective memory and cultural memory are applied to the reading of these five memoirs. The concept of **cultural memory** was developed by Jan Assmann based on the grounding work of French sociologist Maurice Halbwachs. He defines cultural memory as “that body of reusable texts, images, and rituals specific to each society in each epoch, whose ‘cultivation’ serves to stabilize and convey that society’s self-image.”⁴¹ When analyzing memoirs about the Lithuanian diaspora communities in North America, it is important to understand what is included in this group’s collective cultural memory and what is excluded (as well as what is silenced).

Literary scholars Gabriele Schwab, Ross Chambers, and others have developed the concept of **haunt memory** to explain the sense of being haunted by violent memories of the past committed by one’s predecessors and experienced by them.⁴² Two of the memoirs studied in this dissertation in particular focus on a granddaughter’s sense of being “haunted” by a grandfather’s wartime role as a perpetrator.

Rite of return is a term used to describe memoirs and other narratives that describe the narrator’s journey of return to their

---

⁴¹ See: Assmann, Jan and Czaplicka, John, 1995: “Collective Memory and Cultural Identity”, Spring–Summer, 1995, No. 65, *Cultural History/Cultural Studies* (Spring–Summer, 1995), Duke University Press, pg. 125-133.

See also: Assmann, Jan, 2008: “Communicative and Cultural Memory” in Erill, Astrid, Nünning, Ansgar, Young, Sara, Eds., 2008: *Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*, Germany, De Gruyter, Inc. p. 109 – 118.

⁴² For more on the concept of haunt memory, see: Schwab, Gabriele, 2010: “Haunting Legacies: Trauma in Children of Perpetrators”, *Haunting legacies: Violent Histories and Transgenerational Traumas*, New York: Columbia University Press. See also: Chambers, Ross, 2007, 2006, 2005, 2004: *Ultimate Interventions: AIDS Writing, Testimonial, and the Rhetoric of Haunting*, Ann Arbor: University of Michigan Press. See also, Nicholas Abraham and Maria Torok’s theories of psychic haunting, transgenerational trauma, and the crypt.

parents' land of birth in search for identity, community, and closure.⁴³ The concept of the rite of return journey is particularly important in the analysis of the memoirs studied in this dissertation because all five writers embark on right of return journeys to Lithuania after independence is reinstated seeking to understand their parents and grandparents legacy and their own connection with Lithuania.

Cultural trauma is a term used in the social sciences to describe a “culturally interpreted wound to cultural tissue itself” (Sztompka, 2000, 458). Cultural trauma is intertwined with individual trauma but is linked to collective historical events experienced by a nation or people. **Historical trauma** is “the collective emotional and psychological injury both over the life span and across generations, resulting from a cataclysmic history of genocide” (Panasiewicz, Mark, Tribal Law and Policy Institute).⁴⁴ In their article “Historical Trauma as a Public Narrative: A Conceptual Review of how History Impact Present-Day Health,” researchers Nathaniel Vincent Mohatt, Azure B. Thompson, Nghi D. Thai, and Jacob Kraemer Tebes describe historical trauma as complicated, shocking events experienced over a long period of time by a large group of people who are unified by a single identity that is dependent on this group or circumstances (Mohat, Thompson, Thai, and Tebes, 2014).

Trauma theory is applied to the analysis of these five memoirs to unlock the traumatic aspects of memory, while postmemory is applied to discern how those frozen memories have been passed down the generations. Expressions of **cultural memory** within the North American Lithuanian diaspora communities include men', women's, and children's roles and responsibilities in that society, and rules regarding who is included and who is excluded in collective cultural

---

⁴³ See: Hirsch, Marianne and Miller, Nancy K., 2011: *Rites of Return: Diaspora Poetics and the Politics of Memory*. New York: Columbia University Press.

⁴⁴ See: www.wellnesscourts.org, accessed May 23, 2020.

memory. Rules of inclusion and exclusion also decide which cultural and historical events or traumas are included or excluded from collective cultural memory.

This dissertation does not attempt to analyze these memoirs for poetics, style, and literary artistic expression. However, these literary tools of craft are used where tone, irony, style, metaphor is relevant to the discussion of postmemory, and expressions of individual, familial, cultural, historical trauma, and cultural memory.

Relevance and Novelty of the Dissertation

Although significant research has been conducted on the generation of Lithuanian diasporic writers who wrote literary works in Lithuanian published in North America, few researchers or literary critics have studied literature written by North American writers of Litvak and Lithuanian descent who write in English. No researcher has written about this body of work collectively nor considered it through the lens of postmemory or trauma theory. The literary output of North American writers of Lithuanian descent has not been studied together as a cultural expression within the context of North American literature or Lithuanian literature. The five memoirs analyzed in this dissertation have not been regarded together critically as a group. Very little criticism about each of these literary works has been published.

This dissertation focuses on Lithuanian diasporic works of literary nonfiction written in English, which reflect upon the experiences of Lithuanians in World War II and the postwar period. Thus, as already mentioned, these memoirs invite readers to reflect on individual and family traumas within the general context of Lithuanian historical and cultural traumas.⁴⁵

---

⁴⁵ On March 6, 2020, the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs in Vilnius, Lithuania, hosted a landmark conference on postmemory and historical and cultural trauma: “Dealing with the Trauma of an Undigested Past.” Speakers

When the expression of cultural and historic trauma is not studied, the damaging effects of a pact of silence within society, and within families, may continue to erode society. Recognizing trauma is the first step towards healing trauma. By identifying trauma in these literary texts, this dissertation opens a greater dialogue on the nature of trauma and how cultural and historical trauma impacts individuals and the collective society both in Lithuania and in the Lithuanian diasporic communities abroad.

These memoirs invite readers to reflect upon individual and familial trauma within the greater context of historical and cultural trauma. There are powerful life lessons to be gleaned from reflecting on the experiences of these five writers. Their memoirs may help members of the second and third postmemory generations of the Lithuanian diaspora understand the trauma experienced by the first generation and, hopefully, integrate that trauma. An analysis of these memoirs may help contemporary Lithuanians better understand the cultural trauma and postmemory experience of North American Lithuanian writers of Lithuanian descent.

---

featured distinguished guests from various countries, including Nobel prize winner Svetlana Alexievich, who has collected survivor testimonials from victims of the Chernobyl nuclear disaster and Russian soldiers who fought in the Soviet War in Afghanistan; Director of the Institute for Historical Justice and Reconciliation in the Hague, Timothy Ryback; Head of the Holocaust Survivors' Supporting Organization AMCHA Germany, Lukas Welz; Professor Danutė Gailienė, the founder of the Lithuanian Association of Suicidology; Former President of Lithuania (1998–2003 and 2004–2009) Valdas Adamkus, and others. A remarkable accomplishment of the conference was a document titled the “Vilnius Declaration on Dealing With Consequences of Collective Trauma.” This declaration, which distinguishes itself as having been drafted on the eve of the 30th Anniversary of the Restoration of Lithuania’s Independence, acknowledges for the first time, on the governmental level, the ongoing effects of cultural trauma on the people of the Republic of Lithuania. The declaration emphasizes key points relevant to Lithuania’s experience of historical and cultural trauma.

Furthermore, a lack of understanding, and empathy toward the trauma memory of the North American Lithuanian diaspora left unexplored can lead to a further split between the descendants of people who were once one nation during the interwar period of Lithuanian independence. Postmemory literature that addresses collective cultural trauma opens necessary dialogue that may lead to healing. Another important goal is linking and understanding the historical and cultural trauma of two groups – Christian Lithuanian and Lithuanian Jewish – to work towards healing and posttraumatic growth.

The effects of historical trauma and cultural trauma on contemporary Lithuanian culture is an area in need of study and attention. This dissertation aims to foster an understanding of Lithuanian cultural and historical trauma through a close reading and analysis of memory and postmemory narratives written by the first, second, and third generation North American writers of Lithuanian descent. Through their heritage, they are inheritors of cultural trauma. By unlocking unifying topics throughout this body of work, this dissertation offers insights into understanding Lithuanian cultural and historical trauma through the medium of literature.

Chapter Summary

This dissertation consists of eight chapters. The introduction and early chapters are concerned with pertinent topics, such as criteria for selection of the authors and literary works analyzed in this dissertation, biographies of the authors, summaries of the content of the memoirs, theoretical tools, and a brief overview of previous research on Lithuanian diaspora literature. Additionally, to provide a historical framework for the literary works discussed in the dissertation, a brief overview of historical events is presented in a separate chapter. These topics include: Lithuanian migration to North

America and the three waves of immigration, the history of displaced persons from Lithuania, and the German occupation of Lithuania.

Chapter Five introduces the major topics that are analyzed in the narratives of the memoirs: The significance of the mother tongue (in the family and in the collective diaspora community), concern over preserving a sense of cultural heritage in the diaspora community, cultural memory relationships with the historical past and Lithuanian history, cultural trauma in the North American Lithuanian diaspora, (analyzed as memory and postmemory narratives), cultural memory in the North American Lithuanian diaspora, rite of return journeys to Lithuania, and the search for identity, silence, failed coping mechanisms and expressions of trauma, religion, inherited guilt.

The following three chapters delve into analysis of the five memoirs and make up the main body of the dissertation.

The chapter, “Catharsis Through Memory—Samuel Bak, *Painted in Words—A Memoir*” analyzes the painter Samuel Bak’s paintings and memoir.⁴⁶ Samuel Bak was born in 1933 in Vilnius (at the time the Vilnius region was occupied by Poland and Vilnius was called “Vilna”). Bak experienced a happy childhood, but then in 1941, at the age of eight, he was arrested together with his mother and incarcerated in the Vilnius ghetto. Mother and son survived the Holocaust, hiding twice with the nuns at the Benedictine Convent. However, the rest of Bak’s family perished. Bak and his mother and a surviving aunt and cousin fled Soviet-occupied Lithuania at the end of World War II when he was twelve.

The chapter examines expressions of survivor’s guilt in the memoir as Bak delves into the landscape of memory and postmemory

---

⁴⁶ Samuel Bak’s artistic work has been the subject of hundreds of articles, scholarly works, and books. However, his Holocaust memoir, *Painted in Words*, (Indiana University Press, 2004) is the single work of literature written by this internationally acclaimed painter.

to reconstruct fragments of his experience as a child Holocaust survivor in his native Vilnius.

Significant realizations, impressions, moments of epiphany, unfold through associations in the writer's mind, linking disparate events through meaningful symbols. Bak's memories are analyzed using trauma theory because after early chapters that describe an idyllic childhood in Vilnius, he describes his experience of the Holocaust, based on his own and his mother's stories and memories. The memoir's narrative is constructed from associative memories that shift across the span of the artist's life.

When considering Bak's work as a writer, it is vital to also consider his body of work as a painter, and in particular his Holocaust paintings, as part of his language of expression. Bak began his career as an abstract painter, but over the decades his work shifted to represent symbolic imagery, memories of the Holocaust, biblical scenes, sometimes within a post-apocalyptic landscape. The process of writing the memoir enables Bak to work through trauma and survivor's guilt to a place of catharsis. He embarks on a rite of return journey to his native city of Vilnius, fifty-six years after he fled the city at the end of World War II. There he finds healing and closure. The work of Cathy Caruth, Gabriele Schwab, Judith Herman and Ross Chambers are woven into the theoretical discussion of Bak's memoir.

The chapter, "Cultural Memory in Two Lithuanian Diaspora Memoirs: Antanas Sileika: *The Barefoot Bingo Caller: A Memoir*, Daiva Markelis: *White Field, Black Sheep: A Lithuanian-American Life*" analyze two memoirs written by the second generation. Canadian Antanas Sileika and American Daiva Markelis were born in the Cold War years to parents who fled the Soviet occupation of Lithuania in 1944 as adults. Both Sileika and Markelis grew up and came of age within the North American Lithuanian diaspora community, Sileika in Weston, a suburb of Toronto in Ontario, Canada, and Markelis in Cicero, a suburb of Chicago in the United States. These two memoirs describe life within the Lithuanian diaspora communities in the two major cities in the United States and

Canada where populous concentrations of Lithuanian DPs and their descendants lived. These memoirs are analyzed through the lens of Jan Assman's cultural memory theory.

Sileika's *The Barefoot Bingo Caller* narrates the coming-of-age story of a young Lithuanian-Canadian man growing up in a DP family in Canada during a time of economic upward mobility. Sileika reflects on his shared collective cultural memory experiences in the Canadian Lithuanian diaspora community, describes his rite of return journeys to Lithuania, and through postmemory recreates the cultural trauma of his DP parents' displacement from Lithuania and their struggles as immigrants in Canada.

Markelis's *White Field, Black Sheep: A Lithuanian-American Life* narrates the coming-of-age story of a young Lithuanian-American woman during the Cold War era before the collapse of the Soviet Union. The Chicago-born Lithuanian-American writer and academic describes her attempts to balance a traditional Catholic Lithuanian-American female identity, and all the traditional roles that identity would have cast her in as mother, homemaker, Lithuanian patriot, against the American societal influences of the sixties, seventies, and eighties during the feminist era and the Women's Rights movement. Markelis reflects on her shared collective cultural memory experiences in the North American Lithuanian diaspora community in Chicago, and examines the effects of intergenerational trauma, alcoholism, and depression within that community. Through postmemory strategies she recreates her parents' prewar lives in Lithuania, internalizing and reflecting on family and community cultural trauma experiences.

White Field, Black Sheep and *The Barefoot Bingo Caller* reflect cultural memory constructed out of cultural trauma experienced by the first generation, the war refugees from prewar independent Lithuania, as experienced in the two most populous North American Lithuanian diasporas, Chicago and Toronto. The three main components of cultural memory – memory, culture, society – are used to instill societal cohesion in Lithuanian-émigré culture second and third

generation descendants. Both writers describe similar cultural memory experiences—a romanticized nineteenth and twentieth-century Lithuanian history, omission of the German occupation (and the collaboration of Lithuanian perpetrators) from the historical narrative, placing emphasis on cultural trauma events, such as Soviet atrocities. They stress acculturation into the group, or society, through the cultural memory rituals of Lithuanian diaspora organizations, such as the folk-dance ensembles, Saturday School, scouts, etc. Both memoirists use humor, an ironic tone, and at times a voice ripe with sarcasm to highlight cognitive dissonance between collective Lithuanian cultural memory or postmemory and the culture of mainstream American or Canadian society. Both memoirists note how the culture of the Litvaks, their presence in Lithuanian history and culture, and the destruction of Jewish heritage and culture by the Holocaust in Lithuania, is omitted from the cultural memory of the Lithuanian diaspora.

These memoirs reveal that Lithuanian-American and Lithuanian-Canadian diaspora communities remained cohesive in the second half of the twentieth century and early twenty-first century as a culture and society with a shared collective memory that was based on shared experiences of cultural trauma. However, the memoirs also show that shared cultural trauma and cultural memory lead to expressions of post-traumatic growth both for individuals within those communities and for the cultural memory community as a whole. The formative educative experience of Lithuanian dance festivals, Saturday Schools, clubs, scouts, etc., may be viewed as expressions of post-traumatic growth because they honored postmemory cultural trauma narratives and create a cohesive community. The retention of a cultural memory narrative of an independent Lithuania created hope for the future during the Cold War years.

Expressions of cultural memory in the diaspora community also enabled the educative formative experiences that produced a second and third generation culturally literate in both Lithuanian and North American culture. Members of the Lithuanian diaspora community, as

Sileika records for posterity in his chapter, “The Church Basement versus the Kremlin” were thus able to take an active positive role in the Lithuanian independence movement as cultural translators, serving as volunteer journalists, translators, public relations experts for *Sqjūdis*. The memoir also shows that in the decades since independence members of the Lithuanian diaspora have volunteered their educational and professional expertise, time and resources, to help rebuild Lithuania and to advocate for Lithuania in the West.

Ultimately, both memoirists negotiate a balance between their North American lives, professions, families and relationships and the cultural memory constructs of the Lithuanian émigré diaspora. Both writers make rite of return journeys to post-Soviet independent Lithuania. Both honor the memory of Lithuanian Jews, write frankly about the Holocaust in Lithuania, and mourn their loss. These two memoirs describe how initially during adolescence and young adulthood the second generation pushes back from the cultural memory instilled by the first-generation. However, eventually the narrators accept and adopt values in adulthood and middle age formed through empathy and understanding for the first generation, which they then pass on to their children and grandchildren.

Participating in the collective cultural memory of the North American Lithuanian diaspora becomes more complicated for the third generation. The chapter “Postmemory as Historical Reckoning: Complicity in the Holocaust in Lithuania: Rita Gabis: *A Guest at the Shooters’ Banquet* and Julija Šukys: *Siberian Exile: Blood, War, and a Granddaughter’s Reckoning*” examines how the invisible emotional and psychological shadow of an ancestor’s complicity in war crimes is passed on to descendants and expressed through postmemory writing. Both writers transform informal family knowledge about a grandfather’s complicity in Nazi war crimes during the Nazi occupation of Lithuania, archival research, and travel into a long-term process of working through the inter-generational transfer of trauma. Writing serves as a memory space for these two writers’ unhealed historical and familial trauma.

Both Julija Šukys (born 1972) and Rita Gabis (born 1957) had parents who fled the second Soviet occupation of Lithuania as children, lived in DP camps in Germany in the postwar years, and then immigrated to North America.⁴⁷ Šukys grew up in the Lithuanian-Canadian diaspora community. Gabis was born in the United States and participated in the Lithuanian diaspora community in Chicago as a child. Šukys and Gabis represent the third postmemory generation because their memoirs reflect on and research the lives of their grandparents, who belonged to the first generation who experienced cultural trauma. Technically, by virtue of her birth year, Gabis belongs in the same generation as Markelis and Sileika. However, because in her memoir, *A Guest at the Shooters' Banquet*, she focuses not on the experience of her mother, who was a child DP, but on her grandfather, who was a Chief of Security Police under the Nazi occupation of Lithuania, and who was a perpetrator her work is considered in this dissertation as representative of the third generation.

The second-generation writers' parents had personalities that were fully formed in Lithuania; however, the third generation's parents experienced trauma as children and had to adapt to North American culture as young immigrants. Šukys's paternal grandmother was deported to Siberia in 1941 and only after great effort on the part of the family, was allowed to leave the Soviet Union and immigrate to Canada decades after the war. Gabis's maternal grandmother was deported to Siberia in 1941 as well. Her daughters were able to obtain an exit visa for her from the Soviet Union and brought her to the United States in the 1970s. Gabis's father was Jewish with family roots in Ukraine.

In *Siberian Exile*, Šukys embarks on a rite of return journey to learn what happened to her grandparents during and after World War II. She employs postmemory to recreate scenes from their lives and

---

⁴⁷ In the case of Šukys, her father and his family emigrated first to England, and then later to Canada.

reflects on them, often posing questions about choices and consequences of choice. Šukys's discovery through archival research that her grandfather was a security police officer during the German occupation of Lithuania leads her to deep reflections on familial and cultural collective guilt, collaboration, and inheritance.

Gabis sets out on a rite of return journey to unlock the silence surrounding her grandfather's actions as Chief of Security Police in the Švenčionys region during the German occupation of Lithuania. Gabis conducts research in the archives of YIVO in New York, the KGB archives, and other State archives in Vilnius, and finally finds evidence that her grandfather signed off on the murders of hundreds of Jews. Researching Polish archives, she learns that her grandfather played a key role in ordering the murders of 500 Polish men in Lithuania. Gabis uses postmemory strategies to reflect on and understand her parents' and grandparents' family and cultural trauma narratives.

In their memoirs, Sileika, Markelis, Šukys, and Gabis address the dichotomy between the first-generation (the DP generation) motivation both through patriotism and survivor's guilt to instill values based on their memories of interwar Lithuania into their North American-born children and grandchildren. This life experience during their formative years created in their psyches a postmemory experience of the first-generation's memory of Lithuania. In the narratives of these memoirs, this postmemory experience of Lithuania is often expressed more strongly than the writers' firsthand experience of contemporary Lithuania during their rite of return journeys.

This chapter is followed by the conclusions, bibliography, and an appendix.

Significant Results

The five memoirs written in English by North American writers of Lithuanian descent studied in this dissertation are memory and

postmemory narratives that reflect on individual, familial, historical, cultural, and intergenerational trauma related to Lithuania, as well as narratives that reflect on the effects of cultural and historical trauma on cultural memory in the North American Lithuanian diaspora community. These texts serve as memory narratives because the memoirists narrate their own life stories and individual and familial trauma experiences. Additionally, these writers research the impact of Lithuanian historical trauma (the Holocaust) and Lithuanian cultural trauma (deportations to Siberia, World War II, the postwar experience, the refugee experience, immigration) on collective memory and reflect through their writing upon the impact of those events on their ancestors, themselves, and their descendants. They employ techniques of postmemory to recreate historical and cultural trauma events that they only know of from family stories, and also from subsequent archival research and interviews. All five memoirists embark on rite of return journeys to Lithuania after independence, which lead to catharsis and post-traumatic growth both on an individual and creative level. Additionally, these memoirs emphasize the importance of understanding the links between the cultural and historical traumas of Christian Lithuanians and Lithuanian Jews, thus rebuilding bridges destroyed through historical trauma.

Defended Findings

1. In their memoirs, these five writers – Samuel Bak, Antanas Šileika, Daiva Markelis, Rita Gabis, Julija Šukys – explore and reflect on Lithuanian historical and cultural trauma narratives interwoven with individual and family trauma narratives. Some of the narratives are inspired by the discovery of a hidden secret in the family that is related to some aspect of Lithuania’s cultural or historical trauma (as in Šukys’s and Gabis’s memoirs). Post-traumatic growth and catharsis are experienced and described after family secrets are resolved. Post-traumatic

growth and catharsis is also achieved after rite of return journeys are completed and emotional reactions to cultural and historical trauma are processed.

2. The writers studied in this dissertation engage with the questions raised by cultural and historical trauma, how that trauma is passed down intergenerationally, and the significance of the rite of return and haunt memories. These literary works perform several functions: they bear witness, they provide a space for cultural and historical trauma narratives to be narrated and heard, and as a result, create the opportunity for post-traumatic growth to occur.
3. These memoirs explore expressions of survivor's guilt in the individual and in the community. For example, in Samuel Bak's memoir *Painted in Words*, Bak works through his lifelong survivor's guilt over surviving the Holocaust while most of his extended family died. The memoirs of Šileika and Markelis describe collective cultural memory experiences in the ethnic Lithuanian North American Lithuanian diaspora, such as Saturday schools, song and dance festivals, summer camps and religious rituals. However, topics in these two diaspora memoirs, based on recognizable realities in the Lithuanian communities in North America, include survivor's guilt, as well as alcohol abuse and the effects of depression in the ethnic Lithuanian diaspora community and in families.
4. The preoccupation in the memoirs with identity, cultural trauma, historical trauma, cultural memory, and postmemory are not an anomaly, and not the isolated topical concerns of five individual writers, but reflect the focus of works of literature that belong to a growing body of literary work written in English and published in North America that concerns itself with Lithuanian postmemory, memory, cultural trauma, and historical trauma topics.

5. These five memoirs function both as memory and postmemory narratives. The work of the group of writers analyzed in the dissertation is connected by close family, historical and cultural memory. However, their memories are not only stories of memory but also postmemory. Postmemory topics are consistent in this body of writing and include rite of return journeys, geographic displacement, guilt by association, reflections on identity and split identity.
6. These writers explore topics of familial and affiliative memory that are geographically, historically, and culturally distant for writers living on the North American continent, yet vitally important to them. There is a belatedness to these memory narratives, which in part is caused by the divisions of the Iron Curtain and Cold War politics, and in part because of the amount of time needed to process and heal from extreme trauma (the first generation) or come to terms with inherited postmemory traumas (the second and third generations).
7. Writers of the second and third postmemory generations dare to take on sensitive emotionally difficult topics that were taboo in the Lithuanian diaspora community, such as moral accountability for those Lithuanians who collaborated with the German occupiers (1941–1944) during the Holocaust in Lithuania and who later found safe harbor in the United States and Canada, where they lived out the remainder of their lives peacefully. This is especially true of the thematic focus and preoccupation of the two memoirs by Gabis and Šukys.
8. Writing in English about Lithuania, these writers translate their postmemory experience for an audience of North American readers. Through their literary work they strive to create a context to Lithuanian historical trauma and cultural trauma for an audience of North American readers. This audience of readers take on the roles of witness and listener for the writers.

9. Emotionality is a key component of the collective cultural memory of the Lithuanian diaspora community in the United States and Canada. Three of the five memoirs studied in this dissertation reflect on postmemory emotionality in the diaspora community as expressed through cultural memory. These writers have written memoirs about the émigré communities of Toronto and Chicago, where shared cultural memory was built from intergenerational recollections passed down from the first generation in an attempt to recreate the imagined “golden age” of prewar independent Lithuania.

10. Literary styles range from writing rich with survival humor, irony, and the absurd (Bak, Sileika, Markelis) to reflective, soul-searching, sensitive prose (Gabis, Šukys). With the exception of Bak, who was born in present-day Lithuania, these writers were born on the North American continent, and completed their educations, started their careers, and raised their families in Canada or the United States. Therefore, the influences of North American culture on their narratives are strong. Their literary work is predominantly influenced by North American stylistics and North American (and Jewish) humor. These writers are influenced more by the literary canon and traditions of the English-speaking world than Lithuanian literature or even Lithuanian diaspora literature written in Lithuanian. Among their literary influences this group of writers cite Joan Didion, Raymond Carver, Graham Greene, and Joyce Carol Oates, to name a few.⁴⁸

---

⁴⁸ See: Vince, Laima, 2019: “The Question of Identity: Lithuanian-American/Canadian Writers”, *Lituanus, Lithuanian Quarterly Journal of Arts and Sciences*, Volume 65, No. 4. p. 47-96.

PUBLICATIONS

Peer Reviewed Scholarly Publications

by Laima Vincė Sruoginis

“Postmemory as historical reckoning: Coming to terms with a grandparent’s complicity in the Holocaust: Rita Gabis, *A Guest at the Shooters’ Banquet* and Julija Šukys, *Siberian Exile*.” *Journal of Baltic Studies*, Issue 2, Vol. 53 (2022)

“Two Interpretations—Two Continents: A Reading of Algirdas Landsbergis’s Play, *Five Posts in a Market Place*.” *Journal of Baltic Studies*, Issue 1, Vol. 53 (2022) DOI10.1080/01629778.2021.1989471

“A Question of Identity: Lithuanian American/Canadian Writers,” *Lituanus*, Vol. 64 (2019)

“Catharsis Through Memory—Samuel Bak’s *Painted in Words*—A *Memoir*,” Boston: Pucker Gallery, 2021.

Conferences

September 16 – 17, 2021

"Memory, Trauma and Recovery" International Interdisciplinary Conference (online)

University of Gdansk, Poland. Paper: “Catharsis and Memory in Samuel Bak’s memoir, *Painted in Words*.”

September 1 – 4, 2021

Association for the Advancement of Baltic Studies Conference, Uppsala, Sweden. Paper: “Postmemory, Historical Trauma, and Cultural Trauma in Literature by North American Writers of Lithuanian Heritage.”

February 24 – 25, 2021

Second Postmemory and Contemporary World International Interdisciplinary Conference (online), University of Gdansk, Poland. Paper: “Writing by North American Writers of Lithuanian Descent as a Collective Body of Work.”

September 16 – 18, 2019

Narratives of Forced Migration, University of Stirling, Scotland. Paper: “The Question of Identity: How Lithuanian American and Canadian Writers Self Identify.”

March 30 – April 1, 2018

The Asian Conference on Arts and Humanities, IAFOR, Kobe, Japan. Paper: “The Microcosm Within the Macrocosm: How the Literature of a Small Country Fits Within a Global Context.”

May 26 – 29, 2016

Association for the Advancement of Baltic Studies, University of Pennsylvania. Paper: “Researching and Writing the Lithuanian Experience.”

Dissertation Grants and Awards

Association for the Advancement of Baltic Studies Dissertation Grant, 2021: \$3,500

Association for the Advancement of Baltic Studies Student Travel Grant, 2021: \$1,000

University of Southern Maine, Professional Development Grant for Dissertation: \$500

Vilnius University Doctoral Student Stipend, 2016 – 2020

ABOUT THE AUTHOR

Laima Vincè Sruoginis earned a Bachelor of Arts in English from Rutgers University in 1990 and a Master of Fine Arts in Writing from Columbia University in 1994. In 2013 she was awarded a Master of Fine Arts in Nonfiction from the University of New Hampshire. Laima Vincè Sruoginis was awarded a Fulbright grant in Writing in 1995 – 1997 and 2007 – 2011.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p.: info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
Tiražas 30 egz.